

Spre o nouă față a Bisericii Române Unite*

I. Revenirea Bisericii Române Unite la libertate în 31 decembrie 1989

Revoluția și lovitura de Stat de la sfârșitul anului 1989 din România au adus pentru această țară două măsuri importante: s-a eliberat România de gândirea impusă românilor după al doilea război mondial, și s-a revenit iar în România la libertatea Bisericii Române Unite, suprimate de Prezidiul Republicii Populare Române de la 1 decembrie 1948.

1. Temeiul religios și politic al deciziei din 1989

Legătura dintre viața politică comunistă și viața religioasă a Bisericii Române Unite din anii 1944-1948, continuată apoi până în 1989, are profund temei și politic, și religios. E adevărat că Aliații, la sfârșitul celui de al II-lea război mondial, mergând împotriva fasciștilor și naziștilor, ajunseseră prin împărțirea lumii sub diferite supraputeri să încredințeze România dominației politice a Uniunii Sovietice, dar prin această încredințare a Aliaților dată Uniunii Sovietice ei legau România și țările de la Răsăritul Europei de vechea concepție antioccidentală a Rusiei țariste, preluată apoi de comunism, adică le legau de antioccidentalism. Rezultatul acestei supunerii nu a întârziat să apară. România și țările din Europa orientală au fost angrenate în lupta împotriva Occidentului. În deosebi Bisericele din Răsărit, care aveau legături cu Roma, au fost obligate să participe la lupta împotriva Occidentului, sau chiar să dispară din activitatea religioasă. E de notat mai ales faptul că în vara anului 1948 Uniunea Sovietică, prin Biserica Ortodoxă Rusă, a convocat la Moscova o conferință

---

* Publicat în *Perspective* 51-52 (1991) 3-80

a Bisericii Ortodoxe care, între altele, a decis și suprimarea Bisericii Române Unite. Decizia aceasta de la Moscova din 1948, după ce a trecut prin fazele „legale“ de pregătire a suprimării Bisericii Române Unite din România, a și fost aplicată prin decretul prezidial de la 1 decembrie 1948, semnat de C. I. Parhon, de Ministrul Cultelor, Stanciu Stoian și de Ministrul Justiției, Avram Bunaciu¹. Fiindcă decretul de la 1 decembrie 1948 era un decret politic, era deci acum natural ca și în 1989 oamenii politici români să schimbe decizia politică din 1948 privitoare la Biserica Română Unită și să-i redea acestei Biserici libertatea. S-a revenit deci prin revoluția și lovitură de Stat din 1989 la eliberarea atât a Statului român de dictatura comunistă cât și a Bisericii Române Unite de îngrădirea cu Occidentul.

2. Colaborarea Bisericii Ortodoxe Române din anul 1948 a fost și ea revizuită în 1989?

Regimul comunist din România, aplicând decizia Moscovei din 1948 împotriva Bisericii Române Unite, a folosit organele de conducere ale Bisericii Ortodoxe Române de atunci. Ele au primit Bisericile luate de la Biserica Română Unită. Acum însă, în 1989, la decizia revoluției și loviturii de Stat, fost-a oare și Biserica Ortodoxă Română părtașă la eliberarea Bisericii Române Unite?

Participarea conducerii Bisericii Ortodoxe Române la acțiunea împotriva Bisericii Române Unite, în sensul introducerii românilor uniți în Biserica Ortodoxă, e dovedită fie prin întrunirea de la Blaj de la 3/15 Mai 1948, fie prin propaganda intensă împotriva Bisericii Române Unite, fie prin întrunirea preoților de la Cluj de la 1 octombrie 1948, fie prin convocarea laicilor la Alba Iulia pentru 21 octombrie 1948, fie prin acuzele aduse Bisericii Române Unite că nu ar fi o Biserică națională. Biserica Ortodoxă Română, după guvernul comunist din 1948, trebuia să adune deci pe toți uniții, pentru a-i face ortodocși. Uniții însă nu au acceptat această trecere.

---

¹ A. MIRCEA – P. CARNATIU – M. TODERICIU, *Calvarul Bisericii Unite, în Biserica Română Unită. Două sute cinci zeci de ani de istorie*, Madrid 1952, 363

Neavând deci ortodoxia succes în acțiunea de convertire la Biserica Ortodoxă Română a Episcopilor și a preoților (erau pe atunci vreo 1800, dintre care vreo 430 au trecut la ortodoxie), guvernul comunist - deci pentru siguranța Statului român de atunci - pe cei ce au rămas uniți i-a tratat ca nesupuși și i-a condamnat la ani și ani de închisoare. Acum însă, în 1989, revenind Biserica Română Unită la libertate, uniții ar avea nevoie de bisericile ce le-au avut pe vremuri (vreo 1800). Biserica Ortodoxă Română însă nu a aflat calea cedării acestor biserici.

3. Românii uniți sunt liberi, dar în mare sunt fără biserici

Dificultățile deci apar între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Română Unită. Uniții români sunt liberi să spună că sunt uniți. Sunt liberi să-și manifeste această credință prin presă și prin grai. Sunt liberi să țină întruniri religioase în piețe, pe câmpuri, în școli chiar, în casele modeste ale preoților, dar nu în biserici. Nu au încă bisericile lor, fiindcă Guvernul român a spus uniților să se înțeleagă cu ortodocșii. Acest acord al celor două Ierarhii nu a putut fi obținut.

4. Enclava Banatului, cu biserici cedate de ortodocși pentru uniți

Există însă în Banat o atmosferă deschisă, datorită Mitropolitului ortodox Nicolae Corneanu, care a cedat catedrala de la Lugoj și mai apoi a cedat mai multe Biserici.

A fost cedată uniților desigur și catedrala de la Blaj. Dar în afară de aceste Biserici, câte lăcașuri au mai fost cedate Uniților?

Ne aflăm deci pentru Biserica Română Unită la o jumătate de măsură. Guvernul desigur a cedat acestei Biserici deplina libertate, dar Biserica Ortodoxă Română în general nu a dat uniților bisericile care fuseseră unite.

5. Motivele ortodocșilor de a nu ceda

De unde vine această reticență a Bisericii Ortodoxe Române față de Biserica Română Unită?

Cererea uniților, de a avea din nou Bisericele lor, e limpede: e cunoscut principiul juridic „res clamat ad dominum“. Dar care sunt motivele ortodocșilor de a nu ceda?

Bârfele aruncate de câțiva ortodocși împotriva uniților, nu numai în 1948 ci și în aceste zile, nu sunt demne să fie luate în considerare. Chiar și profesorul Nae Ionescu - un ziarist între filosofi - a fost nedemn în acuzele ce le-a adus în 1933 bărbatului de Stat Iuliu Maniu, de a nu fi român pentru că e unit, când toți cei care cunosc istoria știu importanța acestui bărbat atât pentru Unirea politică a Transilvaniei de la 1 decembrie 1918, cât și pentru întreaga viață a poporului român, până la venirea comuniștilor. Nu pot fi luate în considerare nici părerile acelor ortodocși care nu știu nimic nici de Biserica Ortodoxă nici de alții, ci repetă doar din obișnuință că sunt ortodocși și că toți ceilalți sunt răi. Tot pe aceeași linie de neacceptare sunt și cei ce au luat de la alții unele afirmații despre Occident – de la greci sau de la ruși - pe care le aduc înaintea ca idei proprii.

6. Ideea unității poporului român: „un popor cu o singură Biserică“

Cei mai mulți ortodocși în problemele religioase pleacă de la ideea unității poporului român. Chiar dacă nu cunosc decât prea puțin din Biserica Ortodoxă, ei au totuși convingerea că poporul român a trecut prin multe încercări, că a suferit mult, că rezistența și în viitor stă în unire, și de aceea susțin că românii trebuie să aibă o singură Biserică, condusă din țară; că cei mai mici – uniții - trebuie să se unească cu ortodocșii, așa cum sunt ei acum. Desigur aceștia nu se ridică să cunoască situația de până acum a Bisericii Ortodoxe Române prin despărțirea ei de Capul creștinătății întregi - de Sfântul Părinte de la Roma - de lipsa de atenție pe care a avut-o până acum din cauza separării, care e dureros, dar trebuie spus, e o schismă, de situația actuală

care reflectă și ea o bună parte din mentalitatea veche. Ei nu au în vedere nici situația românilor din Republica Moldova (Basarabia), care au fost școliți în trecut să conducă pe români la ritul slav și mai păstrează și acum din obicei ținând acum Moldova sub Patriarhatul de Moscova. Ei nu au în vedere nici situația aromânilor, care și azi sunt sub greci, și la Muntele Athos au numai un schit, în loc să aibă o mănăstire cum au grecii, rușii, bulgarii, sârbii și georgienii. Ei uită mai ales și faptul că dacă ei, ca ortodocși, sunt români, tot așa de români sunt și românii uniți, cu tot contactul pe care aceștia l-au avut mai deschis cu lumea occidentală.

7. Ritul bisericesc și trăirea lui

Pentru cei care sunt mai orientați în viața bisericească, problema deosebirii dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Română Unită poate fi adusă la rit și la trăirea lui. Amândouă Bisericile au același rit, sau ar trebui să-l aibe. Trăiesc însă amândouă ritul în același fel? Cine trăiește cu adevărat ritul ortodox, care desigur trebuie să fie și catolic? Sunt aceștia ortodocșii sau uniții? Desigur, Biserica Română Unită, prin contactele avute în trecut, a putut lua unele dispoziții bisericești care au fost din Dreptul canonic occidental. Deci Biserica Română Unită trebuie să fie dispusă să se adapteze ritului Bisericii Ortodoxe Române. Dar problema aceasta trebuie privită și sub aspect național, întru cât pot exista unele particularități care aparțin ritului oriental. E bine deci ca, sub aspectul ritului, fiecare Biserică să fie sigură de darul pe care-l are și să ceară înlocuirea acolo unde e necesar. Spre aceasta ne vom orienta luând unele dispoziții și examinându-le.

8. Folclorul și etnicitatea

O altă latură a vieții românești care-i face pe ortodocși să fie atenți la Biserica Română Unită e cea a folclorului românesc și a etnicității românești.

Ortodocșii consideră poporul român ca înzestrat cu o largă bază culturală, cu un folclor care e între cele mai înzestrate, cu o bogată viață culturală de bază care e și ea între cele mai înzestrate, cu o temelie care poate oferi baze sigure pentru dezvoltarea din viitor. Ei sunt îndemnați să lege această viață culturală de Biserica Ortodoxă Română. Desigur sunt multe elemente de folclor care vin din popor și au fost acceptate de Biserica Ortodoxă Română. Dar sunt și obiceiuri independente de ritul oriental, care sunt păstrate de popor și trăiesc alături sau merg paralel cu momentele din Evanghelie. Discuțiile pe această temă a folclorului sunt duse de multe ori fără precizări, încât nu se știe ce e moștenire din bătrâni și ce e un adaos creștin.

Pe această temă a moștenirii străbune în viața românească își ridică glas și Biserica Română Unită. Legătura veche cu cultura romană, rămasă vie în poporul român, pe care Biserica Română Unită vrea mai departe să o cultive, face din această Biserică un puternic sprijinitor al culturii române. Cu cât elementul roman e mai clar la temelia vieții românești, cu atât și contribuția Bisericii Române Unite e mai vie.

Cele două Biserici românești, Ortodoxă și Unită, stau deci față în față cu privire la cultivarea vieții românești și sprijinul amândurora e necesar.

9. Ierarhia bisericească promovată din interior

În întrecere pentru viața națională și pentru libertate se menționează din partea ortodoxă ca un plus și faptul că Biserica Ortodoxă Română își are ierarhia promovată din interior, adică e aleasă în România, pe când ierarhia Bisericii Române Unite e aleasă din exterior.

Desigur, pentru lămurirea acestei probleme, nu trebuie luată drept mărturie Ierarhia Bisericii Române Unite de acum, de după 1989, deoarece ea e construită din perioada de persecuție, fiind deci o prelungire a ei. Ea reprezintă deci continuarea organizării acestei Biserici după o perioadă de 42 de ani de persecuție. Ierarhia Bisericii Române Unite de acum e aleasă prin urmare de Sfântul Părinte în mod

excepțional. Episcopii Bisericii Române Unite, începând cu actualul Mitropolit Alexandru Todea și cu ceilalți Episcopi, sunt deci aleși și numiți de Sfântul Părinte. Pentru viitor vom reveni în paginile următoare, plecând desigur de la Decizia Unirii din 1698 și venind până în zilele noastre.

Dar problema ierarhiei bisericești, chiar și pentru Biserica Ortodoxă Română, nu ar trebui să fie numai o problemă internă românească, fiindcă ea ar trebui să aibă contacte și cu Marea Biserică a lui Hristos, adică cu Sfântul Părinte de la Roma. Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care a început să funcționeze la București din 1925, ar trebui să ne reprezinte și pe noi față de noi, fiind o imagine vie a trăirii lui Hristos printre noi, și ar trebui să ne reprezinte și înafară, fiind recunoscut și apreciat ca o trăire și creștinească și românească. Nu e ușor să fii Patriarh al României. Nu haina face pe om! Omul începe în interior prin a se modela după Hristos, acumulându-și și eforturile celorlalți de întâlnire cu Dumnezeu din viața românească. El trebuie însă să aibă admirație și dragoste și din partea celor dinafara vieții românești. Se cuvine ca el să fie acceptat și apreciat și de Roma, acordându-i-se locul ce i se cuvine ca reprezentant al comunității românești de rit oriental român, purtând titlul de Patriarh. Un contact cu Sfântul Părinte de la Roma e deci necesar. Problema Ierarhiei Românilor, cu toată dragostea pentru ea, se cere să fie bine cântărită. Fără îndoială situația actuală a Bisericii Ortodoxe Române, cu ierarhie desprinsă de Occident, e sub semnul întrebării și nu răspunde în întregime idealului vieții religioase românești. Problema deci ar trebui să fie reluată.

10. Viața călugărească la ortodocși

Se invocă uneori, ca semn al deosebirii sufletești dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Română Unită, inocența celor care, în desprindere de lume, se încadrează în viața călugărească, dar cu încadrare în ambientul de la noi.

Privind spre călugări, care din veacul al patrulea au devenit modele de viață creștină, am avea în față viața călugărească a Sfântului Antonie cel Mare, cu libertate cât mai mare pentru viața duhovnicească, și a Sfântului Pahomie, care și-a organizat viața călugărească cu disciplină luată de la soldații romani și eventual de la vechii egipteni. Amândoi călugării erau egipteni și aparțineau ritului alexandrin, deci nu aparțineau ritului constantinopolitan. Răspund acești călugări cerințelor noastre sufletești?

Pentru Biserica Ortodoxă Română există chemarea la preoție având de bază Regulile Sfântului Vasile cel Mare, de la sfârșitul secolului al IV-lea, care a vizitat între altele și Egiptul și a reunit cele două Reguli călugărești într-o singură Regulă. Răspunde această chemare la cerințele poporului de azi? Desigur în mănăstiri se cultivă slujbele religioase în toată bogăția. Acolo crește și Ierarhia Bisericii Ortodoxe Române. Aceste mănăstiri sunt de păstrat așa cum sunt?

11. Viața călugărească la uniți

În Biserica Română Unită a existat la început o viață călugărească. Primii călugări erau retrași și trăiau numai pentru evlavia lor. Ei au intrat însă în Istoria Bisericii Române și a națiunii române prin dispoziția Congregației *De Propaganda Fide* de sub Clement al XI-lea din 6 septembrie 1718, care a dispus „ca după dispozițiile ritului grec, (Episcopia) să aibă călugări și preoți dacă acum nu sunt, care să fie instruiți, care să fie în locul Canonicilor și Capitlului”². Orientându-se după decretul Romei, Carol al VI-lea a dat Bisericii Române Unite domeniul Blajului, cu obligația de a avea un număr de 11 călugări instruiți, care să fie de ajutor Episcopului. Din acești călugări s-a născut Școala Ardeleană și de acolo au fost și Corifeii Școlii Ardelene. Dar mai târziu, sub dispozițiile lui Iosif al II-lea și sub măsurile lui Ioan Bob, comunitatea aceasta călugărească de la Blaj a început să scadă. În secolul trecut

---

² O. BÂRLEA, *Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus*, München 1966, 144

a mai continuat activitatea, dar au rămas numai puțini. Dați la o parte din conducerea diecezei Blajului, ei pe urmă nu au mai putut fi restabiliți, și ultimul călugăr blăjan a murit în 1932.

Mergând pe o nouă linie spirituală, s-au format însă alți călugări baziliani, crescuți sufletește la ucrainenii uniți, între cele două războaie mondiale, care urmează Regula Sfântului Vasile cel Mare, dar regândită de ordul iezuit. În ce măsură acest ordin va putea păstra candoarea Sfântului Antonie sau va trece la viața activă a regulei Sfântului Ignațiu, se va vedea în anii următori.

Între timp Biserica Română Unită are nevoie de un cadru de viață spirituală, și recursul de acum e de a forma preoți celibi, adică de a-i îndruma spre călugărie, dar fără călugărie.

12. Un popor cu două chemări?

Aceste puncte privitoare la viața religioasă a românilor se întâlnesc atât la Biserica Ortodoxă Română cât și la Biserica Română Unită. De ele se izbește mai ales libertatea religioasă a Bisericii Române Unite.

Situația în care Biserica Română Unită a ajuns în acest secol, după 42 de ani de persecuție, și dificultățile ivite la declararea reluării independenței proclamate la 31 decembrie 1989, ne îndeamnă să studiem nu numai perioada de prigoană, ci să mergem mai îndărăt în Istorie, pentru a vedea unde s-au făcut nepotriviri și unde au fost lăsate lacune, ca din ele să căutăm soluția pentru viitor. În Istorie însă ne ducem cu prioritate îndărăt numai pentru un secol. Întru cât Biserica Română Unită a avut, până în 1848, un mers ascendent - vădindu-se ca organizație complet națională și plină de viață - vom continua de acolo expunerea noastră. Marea problemă va fi deci aceea de a afla dacă nu cumva Biserica Română Unită poartă principala răspundere și pentru defectele pe care nu numai Biserica Ortodoxă Română ci însuși neamul românesc le poartă față de această Biserică. Să vedem deci care sunt nepotrivirile sau

lacunele din trecut ale Bisericii Române Unite și care ar fi misiunea, atât a Bisericii Române Unite, cât și a Bisericii Ortodoxe Române, pentru reunirea lor.

II. Omisiunile Bisericii Române Unite

1. Întâia omisiune a Bisericii Române Unite după 1848:

a lăsa pe ortodocși „să se coacă“

E limpede din documente, și am demonstrat aceasta și în lucrarea *Metropolia Bisericii Române Unite proclamată în 1855 la Blaj*, München 1987, că întrunirea mare de la Blaj din 3/ 15 Mai 1848 a avut ca scop pregătirea ridicării românilor, atât pe teren politic, cât și religios. Simeon Bărnuțiu a insistat mult pe lângă Episcopul Andrei Șaguna - care abia era sfințit Arhiepiscop - să vină la Blaj, făcându-i aluzii destul de transparente la rolul lui în viitor. Bărnuțiu, și toți uniții formați de Corifei, se gândeau atunci la unirea tuturor românilor - deci a uniților și a ortodocșilor – într-o singură Biserică, denumită de ei „Biserica Românească“. Spre acest scop August Treboniu Laurian a și scris o istorie a românilor, tipărită la Viena în 1850, intitulată *Documente istorice despre starea politică și ieratică a Romanilor din Transilvania*, care se încheia cu Unirea religioasă a românilor din 1700. Acest scop l-au avut și deciziile Adunării naționale de la Blaj, care stabileau nu numai „independența“ națiunii române, ci stabileau și mențiunea că românii vor avea „o Biserică românească“ (reunind cele două Biserici). Desigur, în acele momente ale întrunirii de la Blaj domina momentul politic și românii trebuiau să urmeze acest drum. Ei au îndrumat Arhiepiscopii lor, Andrei Șaguna și Ioan Lemeni, spre autoritățile politice. Dar așteptau ca după ce evenimentele politice vor trece, să se înceapă latura religioasă și să ofere lui Andrei Șaguna locul întâi în „Biserica Românească“, așa cum era gândită. Dar tocmai atunci Andrei Șaguna, după ce fusese primit de Împăratul Franz Iosif I, revenind acasă, și-a arătat adevărata față de dușman al Unirii. A îndemnat adică românii uniți la revoltă. Cunoscând aceasta, cei din clerul înalt al Blajului și-au dat

seama că și-au făcut conturile cu un nume greșit. Ei au spus că ortodocșii români nu sunt încă pregătiți pentru acest pas, și au decis că e bine să-i lase „să se coacă”. Protopopul unit Ioan Fekete Negruțiu din Cluj a scris, la 8/20 mai 1850, către George Barițiu următoarele: „Aici pe la noi, între uniți și neuniți domnește cea mai mare armonie și liniște ... Nici nu e consult aceea a face, că poporul încă nu e copt spre aceea. Mai bine e a-i lăsa în religiunea în care s'au apucat de la părinți, până când timpul îi va răscoace, spre a se putea în lucrurile religiunii de sine orienta”³.

Gândul de a face pe ortodocși „să se coacă” a dus la atitudini nepotrivite în anii de după 1848. Ortodocșii, sub Andrei Șaguna, nu s-au copt, ci s-au răscopt. Uniții, cu gând de colaborare cu ortodocșii, dar cu gând de a-i lăsa în viața religioasă „să se coacă”, au putut desigur să colaboreze pe teren cultural și politic, dar cu multe dificultăți și cu dureri, care au fost greu de îndreptat. Ar fi fost desigur o cale de colaborare rodnică, dacă conducerea românilor ar fi rămas mai departe în mâinile unor uniți cu vederi largi, care ar fi fost orientați spre o viitoare Unire și religioasă a tuturor românilor sub scutul Sfântului Părinte de la Roma. Ar fi fost bine, dacă în fruntea românilor ar fi rămas Simeon Bărnuțiu, care însă a murit în 1864, sau unul din ucenicii lui, și dacă în jur ar fi rămas toți cei care se ridicaseră la activitate politică în 1848-1849, sau cei care continuau să se ridice. În acest caz românii ar fi rămas mai departe fideli față de programul de la 3/15 Mai 1848. Discuțiile cu Monarhia ar fi avut mai bun temei. Dar după ce conducerea a fost dată Episcopului ortodox Andrei Șaguna, oricât de mare abilitate politică avea el, nu se putea ajunge la mare succes. În scrisul lui Șaguna se mai vede apoi și năzuința de a duce înaintea Biserica Ortodoxă Română din Transilvania și de a se vedea pe sine ridicat la treapta de Mitropolit, obținută în 1864. Datorită acestora, oricâtă simpatie avea Franz Iosif I pentru Șaguna, considerat ca cel mai fidel credincios din Transilvania, putea desigur să-i dea unele titluri, dar în cadrul politic Monarhia habsburgică avea atunci alte titluri de promovat.

---

³ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț și contemporanii săi*, III, București 1976, 152

De atmosfera de atunci dintre români ne dă informații canonicul unit de la Blaj, Timotei Cipariu, care la 6/18 noiembrie 1855, scria lui Gheorghe Barițiu: „Cum că neuniții nu ne iubesc știam și până aci ... nice nu crez să fie exemplu de o nedreaptă tractare a lor aici ... În vreo trei ani a învățat aici în ghimnaziu un călugăr din Moldova: spuie dacă l-a vătămat cineva cât de puțin au nu era el învitat la masa episcopescă în zile mari, măcar că era numai laic și student? Nu a avut cvartir gratis în mânăstire? Încă și cost la masa superiorilor în Seminarium până când el a vrut ... De despotismul Blajului nu pot să pricep ce vreau d.lor. Și ca să cunoști câtă diferențe este între despotismul Blașului și al Sibiului, să-ți aduc un exemplu. În anul trecut popa unit din București (din Zărand) să făcu neunit; cine i-a făcut ceva nevoie pentru aceea? Nici măcar la Blaj să vie nu l-a silit nime, știind că cu sila nu se poate nimene ținea în legea care nu vrea. În iest an însă, chiar în zilele de curund pe popa neunit din Apahida, de lângă Cluj, pentru că s'a însinuat la unire, Sibiul a poruncit de l-au dus cu jandarmii și l-a deshirotonit. Cum ți se pare cu exemplele? Poate că Brașovenii nu le știu, au de le știu, fac și ei ca Jupiter din fabulă, ținându-și păcatele în traista de după spate. Iar de cumva despotismul Blajului se înțelege un despotism intern, între și asupra uniților, asta nu e treaba lor a se mesteca, ci măture-și mai întâi tot omul dinaintea casei lui, ca să nu se zică zisa din Evanghelia: Fățarnice, scoate mai întâi etc⁴. Această conducere a românilor lăsată la dispoziția devenitului Mitropolit ortodox Andrei Șaguna, din dispoziția uniților de a-i lăsa pe ortodocși „să se coacă“, a fost atât împotriva uniților cât și a locuitorilor din Austria.

Colaborarea aceasta între uniți și ortodocși a fost văzută practic pe teren cultural. La 10 Mai 1860 amândoi Arhieriei români ai Transilvaniei, atât Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu al Blajului cât și Episcopul Andrei Șaguna al Sibiului, au înaintat o cerere la Guvernul Transilvaniei din Cluj, pentru întemeierea unei reuniuni

---

⁴ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț și contemporanii săi*, IV, București 1978, 315-316

culturale române. Răspunsul a venit la 22 ianuarie 1861, și pe baza lui s-a format o comisie, având de secretar pe unitul Gheorghe Barițiu. Consultările dintre cele două părți de români au dus la concluzia de a avea de Președinte pe Episcopul Andrei Șaguna (Mitropolitul Șulițiu s-a retras, ca să-i lase loc de Președinte lui Șaguna), de vicepreședinte pe Timotei Cipariu și de secretar general pe Gheorghe Barițiu. Organizația s-a numit *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român* (ASTRA), și ar fi fost întâia organizație culturală românească mai înaltă. Primind funcția de vicepreședinte, Cipariu „n-a onorat-o cu aproape nimic, pentru că nu-l pasiona activitatea publică. Din capul locului a avut necazuri, cuvântul său rostit la inaugurare, fiind rău interpretat, așa încât, un an mai târziu, e nevoit să tipărească un 'Cuvânt la inaugurarea Asociațiunii rom. trans ... Blaj, 1862'. Nu știm câți blăjeni au participat la inaugurarea Asociațiunii. Cooptarea lor în conducere a fost, însă, redusă față de tradiția și prestigiul cultural al Blajului: Timotei Cipariu, vicepreședinte, Constantin Papfalvi și Ioan Antonelli, membri în comitet”⁵. Cipariu însuși a și spus, la 12/24 noiembrie 1861: „Eu cunoscui că e mare piedecă întru aceea că oficialii și comitetul nu se află într'un loc, nu numai pentru că nu pot să alerge toți totdeauna la Sabiniu (Sibiu) în toată luna o dată ... De aceea nice nu mă socotesc îndestulit a lua ceva oficiu de Doamne-ajută la această asociațiune”⁶.

Va fi avut Asociațiunea revista *Transilvania*, care însă a început aproape la 7 ani de la înființare (în 1868), condusă de unitul Gheorghe Barițiu, va fi avut la Sibiu o bibliotecă, cu o școală civilă cu internat și a fost activă în răspândirea culturii în popor, dar nu a fost la înălțimea așteptărilor. Cauza era în acel „să se coacă”.

Importantă a fost, pentru românii transilvăneni, și conducerea activității politice, care era o continuare a întrunirii de la Blaj din 3/15 Mai 1848. Episcopul Andrei Șaguna a continuat această activitate încă din 1848 și a căutat, prin memoriile

---

⁵ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 339

⁶ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 340

sale, să fie de folos. Dar trăind sub absolutismul vienez, începând de la revoluție, nici o cerere a lui Șaguna, până în 1849, nu a fost aprobată.

Tinzându-se în 1860 spre democrație, după un sinod ținut în octombrie la Sibiu, Șaguna a cerut recunoașterea națiunii române și un congres național român⁷. Aceeași cerere a făcut-o și Mitropolitul unit Șuluțiu⁸. Primind învoire de sus, fiecare Arhiepiscop și-a adunat câțiva reprezentanți, ca să participe la conferința de la Sibiu din 1/13 ianuarie 1861. Cei doi arhiepiscopi erau atunci într-un gând. Au participat apoi la întrunirea de la Alba Iulia, începută la 11 februarie 1861, în care mai întâi a vorbit Episcopul romano-catolic de la Alba Iulia, Haynald, prezentând teza maghiară a unirii Transilvaniei cu Ungaria, apoi a vorbit Mitropolitul unit Alexandru Sterca Șuluțiu cu revendicările române de recunoaștere a românilor ca a patra națiune și de autonomie a Transilvaniei, ca să revină iar teza maghiară prin Istvan Horvath, și la urmă să vorbească Șaguna despre libertatea națională voită de români. Amândoi Arhiepiscopii români au mers apoi la Viena, ca să insiste pentru cererile românilor⁹.

Conferința națională română aprobată de Guvern a fost deschisă în iulie 1863 la Sibiu și a constituit punctul cel mai înalt la care au ajuns românii după revoluția din 1848. S-a mers spre o nouă organizare a Transilvaniei, cu șapte articole privitoare la egalitatea tuturor în fața legii și la recunoașterea celor patru națiuni. Deciziile acestea au și fost semnate de Împărat la 26 noiembrie 1863¹⁰.

Dar lucrările acestei diete au fost întrerupte la 13 octombrie 1863. Desigur, Arhiepiscopii românilor au făcut insistențe pentru aplicarea deciziilor luate la conferința de la Cluj din 1863, dar fără rezultat. Dieta Transilvaniei a votat, la 25 decembrie 1865 unirea Transilvaniei cu Ungaria¹¹. În martie 1867, Franz Iosif I a numit noi

---

⁷ I. MOGA, „Luttes des Roumains de Transylvanie pour l’émancipation nationale” în *Académie Roumaine La Transylvanie*, Bucarest 1938, 407-408

⁸ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 365

⁹ I. MOGA, „Luttes des Roumains”, 408-411. Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 367

¹⁰ I. MOGA, „Luttes des Roumains”, 419

¹¹ I. MOGA, „Luttes des Roumains”, 422

Miniștri la Budapesta. La 8 iunie 1867 Împăratul a fost apoi încoronat la Budapesta. Iar la 20 iunie 1867 au fost de el abrogate toate legile pozitive din 1863 de la Sibiu¹².

Întreaga trecere politică a Austriei de la Imperiul austriac la Monarhia Austro-Maghiară din acest timp a adus pe români la descurajări și mari frământări. Fiindcă Arhieriei români erau priviți ca răspunzători pentru credincioșii români, spre ei s-au îndreptat și preocupările de viitor ale credincioșilor, și s-au orientat și insistențele funcționarilor meniți să împace lucrurile. Cum era de prevăzut, s-a și ajuns acum la deosebirea de drum a Mitropolitului unit Alexandru Sterca Șuluțiu și a Mitropolitului ortodox Andrei Șaguna, fiind întâiul susținător al „pasiviștilor” - adică al retragerii românilor de la Dieta maghiară - iar al doilea fiind promotor al „activiștilor” - adică al încercării de colaborare, pe cât posibil, cu Dieta. Motivele care au stat la baza unuia sau altuia i-au orientat într-o direcție sau alta. Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, numit de protopopi, de Împărat și de Sfântul Părinte de la Roma, cu amintirea întrunirii de la 3/15 Mai 1848 în suflet, și fiind susținut de alipirea față de ritul oriental al strămoșilor, se simțea desigur îndurerat, dar senin în fața evenimentelor de atunci. El nu voia să apară ca un răsvrătit, dar avea o linie foarte dreaptă, de la care nu se abătea. El vorbea de „timpuri critice, și chiar periculoase, pentru biata noastră națiune”¹³. Vorbea și de pregătire pentru mult timp: „Noi, cei ce ne-am expus, să ne pregătim la multă răbdare! Românul zice: 'Răbdarea toate le învinge', Dulce est pro Patria et Natione - si opus sit - etiam mori”¹⁴. Vorbea și de linia de ținut pentru viitor: „Dreptatea, mai pe urmă, totuși trebuie să învingă ... Noi pe lângă cauza cea dreaptă vom rămânea, de cele ce am dobândit ne vom țânea, loialitatea cătră Domnitoriul nostru și cătră patrie, cu toată scumpătatea să o păzim, în privința colocuitoarelor naționalități, să ne țânem strâns de principiul: Amicus Personae et inimicus Causae (prieten al persoanei și dușman al cauzei) și precum nice un privilegiu bun și legiuit de a

---

¹² I. MOGA, „Luttés des Roumains”, 423

¹³ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 393

¹⁴ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 397

da legiuitelor noastre drepturi naționale cuvenita valoare să nu-l lăsăm nefolosit, așa ori de ce demonstrațiuni provocătoare de conflicte serioase între naționalități, tare să ne ferim¹⁵. Astfel, Șuluțiu a rămas mai departe pe linia începută la 3/15 Mai 1848 la Blaj.

Nu așa a fost însă situația Mitropolitului ortodox Andrei Șaguna. El încă devenise Episcop și apoi Mitropolit în parte din voința protopopilor, dar mai mult din voința Împăratului. Toată munca lui, atât la 3/15 Mai, cât și în anii următori, era pentru Împărat: de la Franz Iosif I aștepta el tot sprijinul, atât pentru Biserica Ortodoxă transilvană, cât și pentru națiunea română. Cât timp Împăratul era pentru români, totul era bine, dar când Împăratul, în loc să-l asculte pe Mitropolitul Șaguna, s-a orientat spre unguri, atunci puterea lui Șaguna a scăzut. Să devină erou, din starea lui, nu era posibil. Dacă era surghiunit, cine îl ajuta? Șaguna nu putea deci să meargă decât pe linia Împăratului, sau să aștepte până când circumstanțele sunt altele, pentru a interveni. În monarhia austro-ungară trebuia să fie pașnic cu ungurii, acceptând „activismul“, adică colaborarea cu ungurii în Dietă și în administrație. Pe această cale s-a distanțat deci de Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, adică de „pasiviști“. Cu ei s-au distanțat și românii în două grupuri.

S-au orientat sibienii, prin recomandarea lui Șaguna, spre colaborare cu ungurii, fiindcă așa voia Împăratul? Devenit-au ei prin aceasta irenici? Pierdut-au timpul privind la soare și la lună? Poate aceasta ar fi fost cauza celor din jurul Sibiului care, după primul război mondial, treziți de Unirea Transilvaniei cu Vechea Românie (1 Decembrie 1918), au început să spună că trăiesc „căderea în istorie“. Desigur, dacă ar fi lucrat pentru liberarea românilor, alături de Vasile Lucaciu și de alți români, răbdând și închisoare, nu ar mai fi spus că au „căzut în istorie“. Nu vine atitudinea aceasta și de la Mitropolitul Andrei Șaguna?

---

¹⁵ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 400

A mai apărut, tot în jurul Sibiului, înainte de primul război mondial, și o tendință de lamentare a națiunii române prin poezia *Noi* și alte elegii ale lui Octavian Goga. *Cântarea pătimirii noastre* a lui Goga nu a venit oare dintr-o trecere a voinței spre eroism în vrerea spre împăcare, prin colaborarea între români și unguri, recomandată de Șaguna? Oricum însă, doinirea lui Octavian Goga a făcut ca națiunea întreagă să-și plângă trecutul.

Despărțirea celor două linii politice românești, a celor doi Mitropoliți, a început la Blaj. Canonicii și profesorii de acolo, la 21 septembrie 1865, au început consultări referitoare la situația românilor. Ei au ajuns la decizia reunirii unui Congres național, care însă trebuia întrunit de cei doi Mitropoliți. Mitropolitul Șuluțiu, mergând pe acest drum, a trimis mai întâi Mitropolitului Șaguna o scrisoare (apărută apoi în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 77, 1865), în care erau aduse argumente în favoarea Congresului național, cu întrebări dacă românii trebuie să participe la Dieta de la Cluj și ce răspuns să dea dacă participă. Apoi - în octombrie 1865 - s-a dus la Viena, ca acolo, prin viu grai să reprezinte pe românii contrari ideii unirii Transilvaniei cu Ungaria¹⁶.

La invitația Mitropolitului Șuluțiu a venit din partea Mitropolitului Șaguna un răspuns cu: „Flere possem, sed iuvare non“ (Aș putea să plâng, dar nu să ajut). A militat în el pentru „activism“ și pentru participarea românilor la Dietă și în administrație. Răspunsul acesta a fost apoi publicat în *Telegraful Român*, nr. 83, 1865.

Insistența Mitropolitului Șuluțiu pentru absentare, publicată în *Gazeta Transilvaniei*, se vede că l-a iritat pe Mitropolitul Șaguna atât de mult, încât „ca să poată scăpa fără rușine“, a tipărit în *Telegraful Român*, la sfârșitul anului 1866 un articol, care sprijinea „activismul“. Citind acestea Mitropolitul Șuluțiu i-a trimis Mitropolitului Șaguna o nouă scrisoare pentru Congres național, dezvăluindu-i „toate mișeliile lui făcute în cauza națională“. Voia Șuluțiu ca această scrisoare să fie

---

¹⁶ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 389-392

publicată în *Gazeta Transilvaniei* și în *Concordia*. Desigur, după Mitropolitul Șuluțiu activitatea lui Șaguna semăna „discordia și împărecherea între Români”¹⁷.

Mitropolitul Șaguna însă, ca să se dezvinovățească, a publicat în *Telegraful Român*, la începutul anului 1867, știrea că blăjenii ar fi organizat un „comitet național” care să fie contra guvernului maghiar și contra lui Franz Iosif I. Acuza aceasta, orientată asupra blăjenilor, era grea. Mitropolitul Șuluțiu când a aflat-o, a spus că e „calumnie și minciună”, și a căutat față de Barițiu să se dezvinovățească, spunând că Părintele Ioan Fekete Negruțiu, pe când Mitropolitul era absent, a adunat „inteligenta din Blaș” - deci nu un comitet - și au hotărât ca invitațiile pentru congres să fie făcute sub răspunderea lui Ioan Fekete Negruțiu și a Părintelui Bob. Desigur, au fost trimise scrisori la protopopi ca „de la Ordinariatul metropolitan” din Blaj. De fapta aceasta a fost înștiințat și Guvernul transilvănean, care la rândul-i a oprit pe cei doi Mitropoliți să accepte ca legal comitetul național de la Blaj¹⁸.

Dar Mitropolitul Șaguna nu a rămas mulțumit numai cu articolul din *Telegraful Român*, ci la scrisoarea din 31 decembrie 1866 a Mitropolitului Șuluțiu i-a trimis acestuia „un răspuns de 10 coale lung”, în care îi aduce toate învinuirile. Face aluzie la „Mon, Techel, Faris” al lui Nabucodonosor și la *Debatte*. Mitropolitul Șuluțiu văzând cum stau lucrurile, și-a propus „cu Șaguna nicedecât mai încolo să nu polemizez, ori și câte ar bârfi prin organul lui *Telegraful Român*”. Lui Șaguna însă i-a dat prin aceasta un răspuns¹⁹. Pentru a înțelege discuția de atunci e de amintit, că ziarul *Debatte*, oficiosul aristocrației maghiare, a avut, încă din 1865, o atitudine ostilă împotriva Mitropolitului unit Alexandru Sterca Șuluțiu, spunând că tulbură pacea cu Mitropolitul Șaguna și insistă pentru un congres național, cerând mai apoi, în 1867, ca acest Mitropolit să fie înlăturat. Atitudinea aceasta a fost răspândită și în Transilvania prin *Hermannstädter Zeitung* din 12 februarie 1867, nr. 39, care era

---

¹⁷ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 393

¹⁸ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 395-396

¹⁹ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 397

informat de la Budapesta, că cercurile politice de acolo erau de părere să se ia conducerea efectivă a Mitropoliei, impunându-se lui Șuluțiu un Episcop coadjutor²⁰.

Dar, după ce discuția cu Mitropolitul Șaguna a încetat din voința Mitropolitului Șuluțiu, atunci a apărut în Transilvania un comisar regesc, numit Emanuel Pechy, care voia să-l vadă pe Mitropolitul Șuluțiu. Era acolo prin mai 1867. În conversații a spus Mitropolitului Șuluțiu că el, „ca arhiepiscop greco-catolic și cu uniții mei suntem aceia cari fac opozițiune, ca intențiunile Majestăței-Sale să nu se poată pe cale păciuită duce la îndeplinire, când frații noștri neuniți sunt coînțeleși și gata a-și de consensul și învoirea la schimbarea lucrurilor, și a sprijini intențiunile regimului“. Dar Mitropolitul Șuluțiu i-a răspuns cu cuviință, dar și cu dreptate, insistând atât asupra deciziilor din 1863 cât și asupra speranțelor de mai bine pentru Monarh²¹.

Tensiunea dintre Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu și Mitropolitul Andrei Șaguna s-a încheiat desigur în 1867, prin hotărârea Mitropolitului Șuluțiu, dat fiind că a murit la Blaj, în 7 septembrie 1867. Mitropolitul Șaguna fără îndoială a trăit mai mult, căci a murit în 1872, dar nu a mai avut renumele de mai înainte, când și o parte din uniți - cei ce așteptau pe ortodocși „să se coacă“, adesea îl serveau. Dar a mai rămas deosebirea dintre „activiști“ și „pasiviști“ pentru câteva decenii, până nu s-a aflat o nouă formulă de colaborare. Și s-a vădit că o evitare a laturii religioase, pentru a colabora pe teren cultural și politic, poate duce la dezbinări, atunci când o parte păstrează distanța și cealaltă nu.

O schimbare a conducerii politice a românilor totuși s-a făcut în favoarea uniților, în anul 1868. Decizia unirii Transilvaniei cu Ungaria, voită de Franz Iosif I a fost mai ales simțită în acel an, când se plineau 20 de ani de la adunarea românească de la 3/15 Mai 1848. Fusesse vorba, în 1866-1867, de convocarea unui comitet al românilor, dar Guvernul, în 1867, l-a interzis. Cu toate acestea românii uniți de la Blaj au aflat o cale de a-și manifesta voința. La 3/15 Mai 1868 s-au întrunit cu toții pe

---

²⁰ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 398

²¹ Șt. PASCU - I. PERVAIN - I. CHINDRIȘ - D. SUCIU - M. POPA - G. NEAMȚU, *George Bariț*, IV, 401-403

Câmpia Libertății. După manifestare - cum scrie Ștefan Manciulea – „un grup de intelectuali, canonici și profesori ... s'au strâns împreună în biblioteca liceului de băieți unde, după discuții chibzuite, au redactat textul așa numitului *Pronunciament*, document cunoscut în istoria luptelor noastre politice cu acest nume. Textul *Pronunciamentului* a fost următorul: «Inteligența română, adunată spre a serba aniversarea zilei de 3/15 Mai ... după desbatere precum o cerea momentul obiectului face următorul *Pronunciament*: ... 1. Ne pronunțăm pentru autonomia Transilvaniei (principat independent de Ungaria - n.n.) pe baza diplomei leopoldine și a sancțiunilor pragmatice, cu atât mai vârtos că și autonomia țărilor croato-slovene e recunoscută ... 2. Ne pronunțăm pentru reactivarea articolelor de lege adusă în Dieta de la Sibiu din anii 1863-1864 ... 3. Ne pronunțăm pentru redeschiderea Dietei Transilvaniei în sensul votului dat de minoritatea românească în dieta feudală de la Cluj din anul 1865 ...». Gazetele românești au răspândit textul *Pronunciamentului* în lungul și latul Transilvaniei ... Presa ungurească, la rândul ei, a cerut însă pedepsirea cât se poate de severă a tuturor aceluia care au redactat manifestul de la Blaj ... Ioan Micu Moldovan, principalul autor al *Pronunciamentului* ... a răspuns tuturor întrebărilor ... prin declarații clare, hotărâte și categorice ... *Pronunciamentul de la Blaj* a deschis o epocă nouă în marile frământări și lupte politice purtate de românii ardeleni după anul 1867²². *Pronunciamentul* a reluat linia întrunirii de la 3/15 Mai 1848, dar condusă de uniți, în spiritul vechilor tradiții culturale. Vor colabora desigur și ortodocși, dar continuând vechea linie. Vor apărea mai târziu și alte inițiative, cu contacte venite din partea laicilor, dar linia va fi cea a Blajului, și pe această linie se va ajunge la întrunirea de la 1 decembrie 1918.

Deci o decizie de a-i lăsa pe ortodocși să ajungă ei înșiși la Unirea cu Roma, de a-i lăsa „să se coacă“, poate fi fatală pentru Biserica Română Unită și pentru națiunea română. Ea a făcut pe ortodocși în momente foarte critice să se întoarcă împotriva

---

²² Șt. MANCIULEA, „Pronunciamentul de la Blaj, 1868”, în *Revista scriitorilor români*, 27 (1990) 6-11

Occidentului și să devină Schismatici, fiindcă nu au avut o alipire cu Occidentalii decât numai de curtoazie vicleană, care repede îi face să treacă de partea rușilor sau a altor dușmani ai lumii occidentale. Cât timp ortodocșii nu sunt deschiși, cât timp își ascund motivele de dușmănie, cât timp nu-și spun pe față gândurile, te poți aștepta să fii părăsit de ei și chiar atacat la orice cotitură.

Tendința de a-i lăsa pe alții „să se coacă“, poate duce la dezbinare. Ea a făcut și pe uniți să se separe cât mai mult de ortodocși prin felul lor de închinare, prin distanța de obiceiuri vechi și prin port. Ea i-a făcut să preia canonicatul, în sens de grup de consilieri celibi pentru Episcop, care a adus cu sine o serie de titluri de „Măria Ta“, lăsând la o parte monahismul, și care pe urmă, sub Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, a sporit cu alți trei canonici care puteau fi căsătoriți. Ea a introdus pentru un timp subdiaconatul ca dătător de ton pentru activitatea preoților privitor la căsătorie sau necăsătorie. Ea a făcut ca și în Bisericele orientale să se accepte cântări din Apus, fără să se țină seama de evlavia orientală și de cântările populare de la noi. Evlavia cu Utrenia și Vecernia, ca vechi forme de închinare de dimineața și seara, să fie înlocuite cu evlavii occidentale. Cu cât distanța de ceilalți a devenit mai mare, cu atât mai ridicat devenea cel ce aducea aceste înnoiri.

Pentru ortodocși tendința era aceeași, dar în sens opus. Ei la fel au căutat să se separe de uniți, fie prin tipărirea cărților liturgice cu iz vechi - deși cărțile trebuiau să fie și pentru ortodocși și pentru uniți aceleași -, fie prin cântare - deși cântarea trebuie să fie și ea aceeași -, fie prin introducerea unor ceremonii în Liturghie, fie prin accentuarea portului, fie prin îmbrăcăminte. Cu cât cineva voia să se arate mai anti-unit, cu atât trebuia să se arate și mai cu moț decât ceilalți.

A lăsa pe alții „să se coacă“, înseamnă deci a cultiva pe ascuns o dușmănie, care își arată apoi colții. Singura grijă trebuie deci să fie preocuparea de mântuirea și a altora prin vorbe și prin fapte.

2. A doua omisiune: a nu fi insistat pentru a avea o Universitate la Blaj

Educația pe care tinerimea română a primit-o în Școlile Blajului a făcut ca această localitate să devină un focar al românismului. Inaugurate la 18 octombrie 1754, Școlile acestea aveau o școală comună (76 elevi), o școală latină (74 elevi), și o școală pentru aspiranți la preoție (25 candidați), care de la 175 elevi s-au ridicat, până în 1855, la 300 școlari, având școala latină numărul complet de 5 clase și fiind susținuți de călugării de la Blaj și de Episcopul Petru Pavel Aron și următorii Episcopi²³. În 1782 Gheorghe Șincai a fost numit directorul școlii „primare” (pentru formarea învățătorilor) la Blaj, cu 2 clase, la care, în 1784, s-a adăugat a treia clasă, iar pe sate s-au întemeiat 12 școli „triviale”. În 1786 s-au deschis și pentru ortodocși 8 școli „triviale”, sub Dumitru Eustatievici. În urma acestor activități s-au deschis peste trei sute de școli românești la sate. Înflorirea școlilor rurale a durat până în 1790, adică până la moartea lui Iosif al II-lea. Pe urmă mult timp nu s-au mai făcut progrese.

La Blaj s-a mai construit și primul curs de filosofie, cu limba de predare latina - la început. Seminarul diecezan a durat trei ani, iar din 1832 a durat 4 ani. La Sibiu instrucția preoților ortodocși a fost fixată, în 1815, la 6 luni, iar mai apoi s-a ridicat la un an. Desigur învățământul din Muntenia și Moldova avea școli grecești, până la sosirea lui Gheorghe Lazăr. Doar la Iași s-a deschis Academia Mihăileană în 1820, dar cu tineri din Transilvania²⁴.

Sarcina de a deschide școli pe sate a preluat-o, în 1833 Episcopul Ioan Lemeni, care voia ca în fiecare parohie să se deschidă o școală primară. Sub el liceul de la Blaj s-a ridicat la 8 ani, fiind completat cu cursul de filosofie²⁵.

În faza aceasta s-a ajuns la Adunarea de la Blaj din 3/15 Mai 1848 și la proclamarea independenței națiunii române și a aspirației spre unirea celor două

---

²³ C. CAPROS - F. POPAN, *Biserica Română Unită între anii 1700-1918*, în *Biserica Română Unită*, Madrid 1952, 89-90, 110

²⁴ C. CAPROS - F. POPAN, *Biserica Română Unită între anii 1700-1918*, în *Biserica Română Unită*, Madrid 1952, 109-111, 113

²⁵ C. CAPROS - F. POPAN, *Biserica Română Unită între anii 1700-1918*, în *Biserica Română Unită*, Madrid 1952, 133

Biserici. După această adunare generală și după revoluția din 1848-1849 situația ar fi fost alta și s-ar fi ajuns și la o Universitate, dacă românii ar fi fost deciziși pentru aceasta.

S-a ajuns adică în 1855 la o confirmare a învățământului românesc de la Blaj. Gimnaziul s-a ridicat la 8 clase. Cursul de filosofie a fost suprimat, rămânând doar gimnaziul să-l suplinească. Seminarul diecezan a rămas și el cu 4 ani. Adică întreg cursul superior de studii, la nivel de Universitate, îl avea numai Teologia. Alte facultăți nu au mai fost înființate. Ar fi fost nevoie de a crea o Universitate românească la Blaj, ca o completare și întregire a celorlalte studii de bază și de mijloc. Se cerea adică o Academie de Drept, după cum propunea Avram Iancu, utilă mai ales în toate disputele referitoare la națiunea română și la dreptul ei de existență. Era nevoie și de Filologie și Filosofie pentru cultivarea limbii române. Se impuneau și Științele fizice, pentru a ridica poporul la o mai înaltă viață. Din toate acestea nu s-a făcut nimic. Era cunoscut doar că Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, cumpărând domeniul de la Spring, Cenade și Vidrasău, le-a lăsat pentru scopuri de binefacere și culturale, amintind și „eventual pentru înființarea unei universități române”²⁶. Alte indicii cu privire la Universitate în corepondența blăjenilor nu am aflat. Așa s-a rămas ca studiul Teologiei să domine singur.

De unde a venit această oprire? Mai întâi a venit din faptul că românii, ortodocși și uniți, erau văzuți ca oarecum „uniți”, și totuși dezbinați. Pentru regimul constituțional al Austriei, din 1860-1867, românii au obținut desigur un Congres național în 1861, care să stabilească punctul de vedere național pentru Adunarea reprezentativă a Imperiului. Episcopul Andrei Șaguna a adunat întâi un Sinod, cerând de la Viena drepturile politice ale românilor și convocarea congresului național. Acest congres național s-a întrunit, dar a cerut „existența politică și independența națională a românilor de amândouă confesiunile - ortodocși și uniți - uniți într-o solidaritate

---

²⁶ A. BUNEA, *Istorie scurtă a Bisericii române unite cu Roma*, în *Șematismul ven. Cler al Archidiecesei metropolitane gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș pre a. D. 1900*, Blaj 1900, 45

națională indestructibilă“, și s-au ocupat de dreptul la vot²⁷. Dar și aici nu e nici un cuvânt cu privire la Universitate. Fiindcă cei doi Mitropoliți erau împreună în probleme culturale și naționale, Andrei Șaguna nu era de acord, pentru atitudinea anti-unită, să ceară Universitate la Blaj. Dacă ar fi cerut o Universitate la Sibiu, unde partea culturală românească pe atunci era mică, nu era oare cu atât mai sigur de un refuz? Cei doi Arhieri s-au ținut deci unul de altul, și așa au rămas în groapă. La fel s-au petrecut lucrurile și la al doilea Congres național român din 1863, ținut la Sibiu, cu acordarea unor drepturi politice și religioase pentru națiunea română, obținând egalitatea cu cele trei națiuni și patru confesiuni. Și aici nu au plecat mai departe pe calea promovării culturii²⁸.

O altă cauză a evitării cererii pentru o Universitate românească la Blaj poate fi căutată în plecarea multor profesori și intelectuali din Blaj, atât înainte cât și după 1848. Simeon Bărnuțiu a revenit din timp în timp la Blaj, dar marea lui preocupare după revoluție a fost completarea studiilor și obținerea unui loc la o instituție culturală, la o Universitate, și așa a ajuns la Iași. La fel s-a întâmplat și cu August Treboniu Laurian, plecat la București. Același lucru l-au făcut Ioan Maiorescu, plecat la Craiova, Alexandru Papiu-Ilarian, plecat în Moldova și București și Aron Pumnul, plecat la Cernăuți. A mai rămas la Blaj, dintre cei cu răsunet, Timotei Cipariu. Răpirea aceasta a oamenilor de valoare a făcut ca activitatea culturală să fie dusă nu în grup, ci personal, a făcut să nu aibă influența ce a trebuit, și în discuțiile cu ceilalți bărbați de știință să nu aibă mlădiera și forța cuvenită. Pentru Filologie, Cipariu a fost singurul bărbat cu nivel științific din acel timp. Când Cipariu a fost atacat de Titu Maiorescu - pe care-l protejase prin burse pentru studii în străinătate - a socotit că e sub măsura lui să răspundă. A rămas Cipariu singur pe drumul trasat de el pentru formarea limbii române culte.

---

²⁷ C. CAPROS – F. POPAN, *Biserica Română Unită între anii 1700-1918*, în *Biserica Română Unită*, Madrid 1952, 139

²⁸ C. CAPROS – F. POPAN, *Biserica Română Unită între anii 1700-1918*, în *Biserica Română Unită*, Madrid 1952, 141

Lipsa unui corp profesoral român la Blaj s-a simțit pentru toată Transilvania încă de la început. Stabilirea limbii literare române trebuia să fie discutată de o seamă de bărbați de știință, în care fiecare trebuia să-și aducă contribuția proprie, păstrând desigur și fidelitatea față de cel mai de seamă din ei. În căutarea originii și formei cuvintelor puteau fi mai multe curente, cum de altfel s-au și arătat în oarecare măsură, deoarece Ion Budai Deleanu avea un alt drum decât Timotei Cipariu, și Aron Pumnul vădea și el o nouă formă de scriere. Constituindu-se atâți câți erau în grupare, ei aveau și altă forță în lupta cu *Convorbirile literare*. Rămași însă singuri, au fost luați în derâdere de Junimiști și de dușmanii curentului latin. Tăcerea a lăsat în sufletele multora o rană. S-a mers desigur pe linia vorbită, ajungându-se la truncheri care nu trebuiau făcute. Drumul unei evoluții normale în formarea limbii române a fost deci părăsit.

Stând așa lucrurile, școlile din Blaj, cu toată Academia teologică de acolo care căuta să ducă lucrurile mai sus, au rămas dominate de școlile secundare, adică de Liceu (numit înainte Gimnaziu) și de Școala de Învățători. Cu aceasta Blajul și-a continuat marele nume. Căci pentru școlari erau nu numai lecțiile ținute la înălțime, ci erau vii și imaginile trecutului Blajului: era pâlparea vieții românești, care aici se simțea mai mult ca oriunde. Instrucție puteau tinerii să afle și în alte părți, dar sufletul dat de școlile Blajului era altul. Și cu acești studenți - în parte intrați în Teologie, în parte plecați la alte studii în Austro-Ungaria, în parte mai ales duși în Vechea Românie - ei au mobilizat masele românești pentru Unirea cea mare de la 1 Decembrie 1918. Desigur, dacă la Blaj ar fi fost o Universitate, rezultatele ar fi fost și mai mărețe.

Lipsa unei Facultăți de Filologie de la Blaj a avut însă și consecințe liturgice, care se văd până astăzi. Ea a făcut ca limba liturgică, de o parte să fie dusă prea departe, și de altă parte să rămână pe loc. Adică, în entuziasmul pentru limba română din secolul trecut, intelectualii voiau ca limba, după unele indicații date de Corifeii

Școlii Ardelene, să fie eliberată de influența slavă, ca să-i fie recunoscut caracterul ei latin. Erau mai mulți oameni de cultură, care s-au înscris pentru acest curent. S-a și lucrat pentru aceasta. Însăși *Societatea Academică Română* s-a angajat pentru acest drum. Entuziasmul acesta era răspândit mai ales la uniți, dar a pătruns și la ortodocși. August Treboniu Laurian și I. C. Massimu și-au luat sarcina de a face un Dicționar, și l-au realizat în *Dictionariulu limbei române*, publicat în două volume la București, în 1871-1876, cuprinzând „romanitatea cuvintelor”, iar pe cele de origine „neromană”, adică slave și de alte origini, să le includă și pe ele într-un *Grossariu*, tipărit tot la București, în 1871 (1873). În acest curent cinstite mare desigur a avut și Timotei Cipariu care, între alte lucrări, a publicat în 1869 *Gramatica limbei române*, partea I, *Analitică*, și în 1877 partea a II-a *Sintetică*, cu un supliment *Despre limba română*. Totul părea orientat spre scoaterea în evidență a limbii latine și spre orientarea viitoare a limbii române din limba latină și eventual din elină.

Orientarea aceasta spre limba latină a pătruns și în Biserică, mai ales în Biserica Română Unită. Timotei Cipariu s-a ocupat de această problemă cu multă râvnă. După ce s-a ocupat de traducerea *Orologeriului* (Ciaslovului) cu litere latine, în 1835, a trecut în 1870 la editarea Liturghierului, cu titlul *Domnedieescile si Santele Liturgie*. În această carte Cipariu a eliminat elementele slave, cu excepția unui singur cuvânt: „iubire” (care era desigur de origine slavă, dar Cipariu a spus că e din latină, venind de la *iubeo* – a porunci). Curentul reprezentat pe atunci de Cipariu a și început să se introducă în Biserica Română Unită, și de la el a început să se spună „Spirit” în loc de „Duh”, și să se zică „Doamne îndură-te spre noi” în loc de „Doamne miluește”. Comparând textele mai ales din edițiile Bisericii Române Unite dar și cele din edițiile ortodoxe, am avea - luând numai câteva fragmente de probă - această situație: vechea traducere a Liturghiei de la Blaj, a Episcopului Ioan Bob, folosită până în 1870, *Dumnezeștile Liturghii* (Blaj, 1807), „Preotul zice: Blagoslovită e Împărăția Tatălui, și a Fiului, și a sfântului Duh, acum, și purure, și în veacii veacilor. Strana, Amin ...

Să zicem toți din tot sufletul, și din tot cugetul nostru, să zicem. Strana.
Doamne miluiaște ...

Doamne Dumnezeu nostru, primeaște această rugăciune cu osârdie dela robii
tăi, și ne miluiaște pre noi după mulțimea milii tale ...

Crez întru unul Dumnezeu, Tatăl atot țiitoriu ... Și întru Duhul sfânt, Domnul,
de viață făcătoriu: carele din Tată iase, cela ce împreună cu Tatăl și cu Fiul iaste
închinat și slăvit, carele au grăit prin Proroci. Intru una, sfântă, săbornicească, și
Apostolească Beseanică“.

Traducerea lui Timoteiu Cipariu:

„Domnedieescile si Sfantele Liturgie“ (Blasiu 1870), „Preutulu: Bene cuventata
e imperati’ a Tatalui si a’ Filiului, si a’ Spiritului santu: acumu si pururea, si in seclii
secliloru. Chorul: Amen ...

Se dîcemu toti dein totu sufletulu, si dein totu cugetulu nostru: se dicemu:
Chorulu: Domne, indura-te spre noi ...

Credu intru unulu Ddieu, tatalu a totu tienitoriulu ... Si intru Spiritulu santu,
Domnulu, de viatia facutoriulu, carele dela Tatalu purcede, celu ce impreuna cu
Tatalu, si cu Filiulu, este inchinatu si maritu, carele a graitu prein profeti. Întru un’a,
santa, catolica, si apostolica basereca ... „

Curentul acesta de înnoire a limbii române a început însă să pătrundă, în măsură
mică, și în Biserica Ortodoxă Română. Avem o dovadă la Episcopul Melchisedec în
Oratoriul lui. Mai e și preotul D.C. Gerota, care a imprimat la Craiova în 1880 *Santele
și Dumnezeștele Liturghii*. Pe încetul presupunem că s-ar fi acomodat la o schimbare
înțeleaptă, ca întregul mers să fie ca o expresie a unei mișcări populare.

Dar înainte de a continua pe acest drum, a venit marea schimbare adusă în
cultura românească printr-o orientare spre graiul liber. Sub domnia lui Carol I s-a
făcut o nouă schimbare în *Societatea Academică Română*: au fost numiți noi membri
ai Societații, care nu mai erau din cei devotați pe linia romană, ci erau numiți pe motiv

că aveau titluri universitare. Prin aceasta *Societatea Academică Română* - devenită apoi Academia Română - nu a mai avut unitatea de vederi de mai înainte. Membri ei cei noi au acceptat principiul limbii vorbite, lăsând la o parte principiul etimologic. Mișcarea a fost susținută de *Junimea* de la Iași și de publicația lor *Convorbiri literare*. Ei au luat drept model de limbă română pe A. de Cihac (*Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Frankfurt a. M. 1870-1879), lăsând la o parte *Dictionariulu* lui August Treboniu Laurian și I. C. Massimu. Au avut și sprijinul publicațiilor și instituțiilor din România Veche. S-a mers deci mereu spre limba vorbită, până să se ajungă între cele două războaie mondiale la o decizie susținută de moderatul latinist Sextil Pușcariu, care a fost acceptată de toți. Intervenind însă alte motive politice prin ocupația marxistă, s-a coborât scrierea sub acel nivel, prin iotacizare, prin simplificare și prin adaptare la un grai dintr-o regiune o României. Curentul „dacist“ a mers și el pe acest drum.

Aproape același drum l-a urmat limba română și în Biserică. Biserica Ortodoxă Română s-a silit să meargă pe linia Academiei, rămânând însă pe linia slavismelor la vechile traduceri. La 11 noiembrie 1880 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a dat următoarea normă: „La exprimarea ideilor în românește să se respecte principiul popularității limbii, atât de mult respectat de vechii traducători români”²⁹. Biserica Română Unită a mers și ea mai moderat pe acest drum, lăsând să se scrie în *Foiaia bisericească* din 1886 următoarele: „În cărțile mai nouă (bisericești) nu odată s'au lăsat afară cuvinte românești destul de bune și înțelese de popor, și le-au înlocuit cu cuvinte latine câte odată chiar rău nimerite și pe lângă aceea și neînțelese numai de oamenii literați ... Cărțile bisericești nu au să țină prelecțiuni de filologie, ci să înalțe pietatea credincioșilor, și aceasta nu este de a se jertfi nici odată celeilalte”³⁰. O expunere a întregii situații a cărților liturgice o aflăm la părintele, pe atunci, Ioan Bălan în volumul *Limba cărților bisericești* (Blaj, 1914), unde spune: „Cei vechi ...

---

²⁹ I. BĂLAN, *Limba cărților bisericești*, Blaj 1914, 270

³⁰ În I. BĂLAN, *Limba cărților bisericești*, Blaj 1914, 269

scrieau ... ca să înțeleagă poporul; cei de azi, mai învățați, dar ce folos de atâta învățătură, se abat dela principiile celor vechi, și umblă să facă știință profană din cărțile sfinte, căutând să facă în ele studii de limbistică sau de înaltă teologie, cari lasă pe bietul de poporul fără nici o învățătură ... Editorii dela Blaj, până la jumătatea veacului al XIX, merită recunoștința întregului nostru neam ... Acum se întorc, cam încet, însă cu pas sigur spre vremile vechi, pline de atâta mărire ... Cântările noastre bisericesti au fost scrise toate în cea mai frumoasă poezie poporală grecească, și dacă ar fi ales Dumnezeu neamul nostru în locul poporului grecesc, ca noi să dăm cântările liturgice celor de rit oriental, am fi făcut niște doine frumoase și sfinte, cari ar fi întrecut cu ceva cântările ce se aud în pelerinaje. Această formă e cea mai aleasă și mai plăcută poporului, adânc pătruns de sentimente mai puternice. - Vremile grele, prin cari am trecut noi Românii, au făcut să fim uitați și de istorie câtăva vreme, și în vremea aceasta eram asupriți și de biserică³¹. „Limba noastră românească a ajuns din mila lui Dumnezeu să fie sfântă ... Trebuie să fie respectată și statornică ... Curentul, ce îl băgaseră unii dascăli din Blaj, că vorbe ca *milă*, *miluește* și *Duh* ... nu pot fi întrebuințate în cărțile bisericesti unite, căci ele deosebesc pe uniți de neuniți, mă tulbură groaznic acest lucru³². „Nu e chemat orișicine să facă ediția cărților sfinte. Cea dintâi condiție e ca el să ducă o viață sfântă ... Trebuie să aibă un dar oarecare dela Dumnezeu pentru această slujbă mare, care nu se capătă fără de o viață sfântă ... Apoi fiecare corector trebuie să fie priceput la muzică, pentru ca să se potrivească accentul gramatical cu tonul cântării, cum nu se potrivesc unele dela Blaj, din cărțile mai noi³³. „Limba cărților bisericesti până la Cipariu era foarte limpede și luminoasă ... Numai pentru slujbă nu era potrivită în biserica românească ... Dar cartea aceasta nu a fost primită cu alaiu nici chiar de blăjeni ... *Foaia bisericască* ... în al treilea an al existenței sale a publicat un articol, în care cere să fie scoase din cărțile sfinte

---

³¹ I. BĂLAN, *Limba cărților bisericesti*, Blaj 1914, 263-264, 266

³² I. BĂLAN, *Limba cărților bisericesti*, Blaj 1914, 271-272

³³ I. BĂLAN, *Limba cărților bisericesti*, Blaj 1914, 276-277

cuvintele: tentăciune, crucifix, suscepând, bine știreaști, marturi, începătoriile (1885, p. 362) ... Cărțile bisericești nu au să țină prelecțiuni de filologie, ci să înalțe pietatea credincioșilor (1886, p. 338) ... Nu ar fi cu dreptate, dacă nu s'ar recunoaște acestei tendințe latinizante meritele necontestabile, de a fi dat afară din limbă mai multe cuvinte, pe cari poporul nu le înțelegea, și pe cari le-au înlocuit blăjenii cu cuvinte înțelese de popor, cum sunt «mâneări» în loc de «rucavițe», «stea» în loc de «zvezdă», «popor» în loc de «norod», ... «altar» în loc de «jevăvnic» ... Biserica Unită e cea dintâiu, care prin lege a impus limba românească în sfintele slujbe ... la 1697 ... 1700 ... Încetul cu încetul putem spera, că se vor întoarce oamenii iarăși la calea cea bună. Totdeauna trebuie să aibă înaintea ochilor cei ce publică aceste cărți sfinte, că în biserica Orientului sunt cele mai frumoase învățături dogmatice și morale în cărțile liturgice³⁴.

Privind cărțile liturgice de la Blaj, putem observa revenirea de la Liturghierul lui Cipariu, dar fără pași mari.

În *Liturghierul* de la Blaj din 1905 aflăm *Dumnedieescile si Sântele Liturgii*

„Preotulu: Bine este cuvântata împerati'a Tatalui, si a Fiului, si sântului Spiritu, acum, si pururea, si în vecii veciloru.

Chorulu: Amin ...

Se dicemu toti din totu sufleulu, si din totu cugetulu nostru, se dicemu.

Chorulu: Domne, indura-te spre noi ...

Inca ne rugamu pentru dreptcredinciosulu si iubitoriulu de Christosu Împeratulu

...

Credu întru unulu Dumnedieu Tatalu a totu tienetoriulu ... Si întru Spiritulu sântu, Domnulu, de vietu a Facatoriulu, carele dela Tatalu purcede, ce l'a ce împreuna cu Tatalu si cu Fiulu este închinatu si maritu, carele a graitu prin Profeti. Întru Un'a Sânta, Catolica si Apostolica Biserica ... „

---

³⁴ I. BĂLAN, *Limba cărților bisericești*, Blaj 1914, 235, 237-238, 241-242

În ultima ediție a *Liturghierului* de la Blaj, dinainte de război, *Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii*, Blaj, 1931, se zice:

„Preotul: Bine este cuvântată împărăția Tatălui, și a Fiului, și a sfântului Spirit, acum, și pururea, și în vecii vecilor. Strana: Amin ...

Să zicem toți din tot sufletul, și din tot cugetul nostru, să zicem.

Strana: Doamne, îndură-te - ...

Încă ne rugăm pentru iubitorul de Hristos Regele nostru ...

Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl atotțînătorul ... Și într-unul Spiritul sfânt, Domnul de viață Făcătorul, carele dela Tatăl purcede, acela ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit; carele a grăit prin Prooroci. Întru Una, Sfântă, Catolică, și Apostolică Biserică ... „

Comparând un Liturghier al Bisericii Ortodoxe Române din ultimul timp, am avea: *Liturghier, cuprinzând Dumnezeieștile Liturghii ale Sfinților noștri Părinți ...*, București, 1980.

„Binecuvântată este împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Strana: Amin ...

Să zicem toți, din tot sufletul și din tot cugetul nostru să zicem.

Strana: Doamne miluiește ...

Încă ne rugăm (aici se pomenește Cîrmuirea țării, după îndrumările Sfântului Sinod) pentru sănătatea și mîntuirea lor ...

Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl atotțînătorul ... Și într-unul Duhul Sfînt, Domnul de viață Făcătorul, Care din Tatăl purcede, Cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit, Care a grăit prin prooroci. Întru una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică ...“.

La Liturghiile din țară, textele acum sunt în fond aceleași, și la uniți ca și la ortodocși. Biserica Română Unită continuă să spună și acum, după Cipariu, „Doamne

îndură-te spre noi“ și „Spirit“, pe când ortodocșii continuă să spună „Doamne miluiește“ și „Duh“. Despărțirea aceasta, care a fost între lumea occidentală, latină, și lumea slavă, ar trebui să dispară. Cei din Vechiul Regat, și cei din Transilvania, pot asculta „Doamne îndură-te“ și „Spirit“, căci deosebirea e filologică, nu dogmatică. Fiecare trebuie să se simtă și azi acasă când aude această cântare, și fiecare trebuie să laude din suflet pe Dumnezeu. Recunoașterea dependenței Bisericii Unite față de Roma stă adică în acceptarea Sfântului Părinte de Cap al Creștinătății, păstrând însă întru toate ritul oriental, așa cum îl păstrează și Biserica Ortodoxă.

III. Spre viitor

1. Întâia întrebare: a restrânge în mai multe privințe competența în disciplină a ritului oriental?

Fiind așezat poporul român la încrucișări de drumuri, e natural ca și Biserica Română Unită să fie într-o zonă de puternice influențe și politice, și religioase. Răsăritul și Apusul s-au întâlnit deci mereu în spațiul românesc, disputându-și întâetatea.

În istoria Bisericii Române Unite se recunoaște tocmai atât preocuparea unității religioase prin apartenența la Marea Biserică, prin recunoașterea Sfântului Părinte de la Roma de Cap al Creștinătății, cât și vigilența păstrării specificului românesc, atât în Biserică cât și în viața națională. Vom prezenta prin urmare atât voința de Unire a românilor întruniți la 1697-1700 la Sinoadele din Alba Iulia, cât și deciziile Romei din 1718 și 1936 de susținere a drumului acestei Biserici, ca pe urmă să ne oprim la Canonici, ca simbol al devierii spre dreptul roman.

a) Din partea românilor au fost trasate, atât dorința cât și condițiile Unirii, în sinoadele anuale din anii 1697-1700, ținute la Alba Iulia. Dintre toate, cel care reprezintă mai bine voința protopopilor români, în frunte cu Mitropolitul Atanasie Anghel, e cel din octombrie 1698, care zice: „Noi mai în josu scrișii Vlădica,

Protopopii și Popii Bisericeilor românești dămu în știre tuturoru căroru se cuvine mai vârtosu țierei Ardealului.

Judecându schimbarea acestei lumi înșelătoare și nestarea și neperirea sufletelor, căruia în măsură mai mare trebuie a fi decât toate, din bună voia noastră ne unimu cu Biserica Romei cea catolicească, și ne mărturisimu a fi mădularile cestei Biserici Sânte catolicească a Romei prin ceastă carte de mărturie a noastră, și cu acelea Privilegiomuri voimu să trăimu cum trăiescu mădularile și popii acestei Biserici Sânte, precum înălția sa împaratulu și coronatulu Craiulu nostru în milostenia decretumului înălției sale ne face părtași, care milă a nălției sale nevrându a o lepăda, cum se cade credincioșiloru înălției sale, această carte de mărturie și înălției sale și țierei Ardealului o dămu înainte, pentru care mai mare tărie dămu și scrisorile mânilor noastre. Se-a dat în Belgrad în anii Domnului 1698 în 7 zile a lui octomvrie“.

Aceeași mână face apoi această întregire: „Însă întru acest chipu ne unimu și ne mărturisimu a fi mădularile sântei Catoliceștei Biserici a Romei, cum pre noi și remășițiile noastre din obiceiulu bisericeii noastre a răsăritului să nu ne clătească: ci toate ceremoniele, serbătorile, posturile cum pân'acuma așa și de acum nainte să fim slobozi a le ținea după călindariulu vechiu; și pre cinstitul Vlădica nostru Atanasie nime pân'în moartea sântiei sale să n'aibă putere alu clăti din scaunulu sântiei sale. Ci togmai de i se aru tâmpla moarte să stee în voia Soborului pre cine aru alege să fie Vlădică, pre care sântia sa Papa și înălțiatulu împăratu să-lu întărească și Patriarhulu de sub biruinția înălției sale să-lu hirotonească, și dregătorieloru Protopopiloru carii sunt și vor fi nici într'unu feliu de lucru nime să nu se mestece, ci să se ție cum și pân'acuma. Ear de nu ne voru lăsa pre noi și pre remășițiile noastre într'această așieziare, pecețile și iscăliturile noastre care am datu să n'aibă nici o tăriă. Care lucru l-amu întăritu cu pecetea mitropoliei noastre pentru mai mare mărturiă“.

După acest text urmează sigiliul Mitropoliei de Alba Iulia și iscăliturile a 38 de protopopi, întărite la rândul lor cu sigiliul protopopilor. Dar ca și când clauza precedentă nu ar fi fost suficientă, se mai revine odată asupra ritului, cu următoarele cuvinte: „Și așe ne unimu acești ce scri mai sus cum toată lege noastră, Slujba Beserecii, leturghia și posturile să stea pre locu, iară de n'ar sta pre locu acele, nici aceste peceți se n'aibă nici o tărie asupra noastră și Vlădica nostru Atanasie să fie în Scaunu și nime să nu-lu hărbătăluască. - Atanasie L. S³⁵”.

În acest Sinod, condus de Mitropolitul Atanasie Anghel, se află și evlavia sufletească ce duce la Unirea cu Marea Biserică a lui Hristos, se află și grija pentru orânduirea bisericească manifestată în alegerea Episcopilor, se află și preocuparea pentru protopopi, se află și grija pentru ritul oriental sau legea românească manifestată în Pravilă și se află și preocuparea pentru buna orânduire a tuturor credincioșilor prin egalitate de drepturi cu celelalte națiuni, manifestată prin „privilegiu“. E deci un întreg popor, „de la Vlădică până la opincă“ manifestat în aceste sinoade.

b) Din partea Romei sunt două dispoziții privitoare la Biserica Română Unită, care orientează viața acestei Biserici. Întâia dispoziție e din 6 septembrie 1718 și privește numirea de Episcop a lui Ioan Giurgiu de Pataki și a următorilor Episcopi. Murind Episcopul Atanasie Anghel (1713), Roma, ținând cont de circumstanțele în care trăia Biserica Română Unită, a dat următorul Decret:

„Roma, 6 Septemvrie 1718

Despre crearea episcopatului Transilvan de rit grec în orașul Făgăraș

Deoarece S. Congregație de Propaganda Fide din cause foarte drepte a decretat de a păși la crearea unui nou Episcopat de rit grec în orașul Făgăraș în Transilvania, pentru a purta grije de mântuirea Grecilor, Valahilor, Rutenilor și Sârbilor cari locuesc în acele locuri, dela cari nu prea demult a fost lăpădată schisma, prin păstori proprii

---

³⁵ N. NILLES, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis in terris Coronae S. Stephani*, Oeniponte 1885, 203-205, 207-208, 211. N. DENSUSIANU, *Independența bisericească a Mitropoliei Române de Alba-Iulia*, Brașov 1893, 19-21

cari aparțin aceluiași rit; din care motiv dotațiile și posedarea efectivă a aceleiași Biserici și dreptul de a numi sau de a prezenta Episcopul, și toate celelalte le-a încredințat spre examinare S. Congregației Consistoriale, aceeași Congregație a socotit, din Procesul făcut de Nunțiul Apostolic de pe lângă Serenissimul Împărat și din probările aceluia examinate cu amănuntul că se adeverește adevărata și reala dotație stabilită de Sacra Majestate Cesaree în satul Bassenbach și în sursele fiscale ale domeniului Samosuivar și ale altora, să se procedeze la ridicarea Bisericii Sf. Nicolae la treapta de Catedrală a Grecilor, Rutenilor, Valahilor și Sârbilor și a altora cari urmează ritul grec, cari locuiesc în provincia transilvană, cum se spune, la treisute de mii, cu obligația însă, ca locuința episcopală să fie cât mai repede cumpărată, pentru care se află 4.000 Flor. asigurați, și că după îndrumările ritului grec, să fie stabiliți călugări și preoți, dacă eventual n'ar fi, în aceeași Biserică, cari să țină loc de Canonici și Capitulari, fără de cari Catedralele latine nu se înalță; și în plus se declară, că la această Biserică să fie promovați ca Episcopi cei cari aparțin riturilor grecești, și ei vor trebui să fie, și vor exercita jurisdicție numai asupra acelora, păstrând însă toate Decretele date adesea de Sfânta Congregație de Propaganda Fide cu privire la Greci și Latini cari locuiesc împreună și fără a prejudicia și leza jurisdicția Reverendisimului Părinte, Domn Gheorghe Martonffi, Episcop latin transilvan, care nici el nu se opune noiei ridicări, nici urmașii săi; adăogând apoi că luând în considerare distribuirea tuturor amintitelor produse și venituri, consimte să cedeze Sacrei Majestăți Imperiale, din bunăvoință Apostolică, dacă e plăcută aceasta Sanctisimului Domnului Nostru, dreptul de a prezenta și numi pentru această nouă Biserică de rit Grec, cu toate celelalte clausule și Decrete obișnuite să se pună la alte Catedrale de ridicat. Și prezentându-se prin mine subscrisul Secretar relatare, Sanctitatea Sa cu bunătate a aprobat în toate Sentința Sfintei Congregații.

Dat la Roma, în 6 Septemvrie 1718

Dominicus Rivera, Secretarul Congregației Consistoriale³⁶.

Desigur Unirea a fost acceptată de Viena la 19 martie 1701, prin Împăratul Leopold I și Cardinalul Kollonics, Arhiepiscopul de Esztergom. S-a trecut prin perioada de umilire prin rehirotonirea (la 24 martie 1701) și reconsacrarea (la 24 martie 1701) Mitropolitului, devenit Episcop, Atanasie. Conflictul cu cele trei națiuni ale Transilvaniei a continuat să rămână. Unirea aici a fost acceptată nu pe baza Sinoadelor, ci pe intrarea Episcopului Atanasie în Biserica Română Unită. Alegerea de Episcop a fost extinsă la o alegere de trei candidați, dintre care Împăratul alegea pe unul. Lui Atanasie i-a fost impus un teolog iezuit pentru problemele principale ale diecezei, și de această supraveghere Biserica Română Unită s-a apărut timp îndelungat. Dar e de recunoscut că tocmai la Viena, în acest timp de acceptare a Unirii, românii (numiți pe atunci „Valahi“) au fost numiți *natio* - națiune. E de asemenea meritul Vienei de a fi înzestrat Biserica Română Unită, dându-i cu timpul domeniul de la Blaj, care a văzut călugării și Episcopii de acolo care au dat pe cei trei Corifei ai Școlii Ardelene, trăind epoca de aur a Bisericii Române Unite. S-a început Unirea, la Viena, la nivel modest, dar s-a ridicat și a condus România la Unirea politică de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918.

A doua decizie a Vaticanului cu privire la Biserica Română Unită a avut loc în 1935. S-a trasat atunci programul vieții liturgice pentru studenții aleși ai diecezelor unite, care erau trimiși la Roma pentru studii teologice. Acest program, înaintat Rectorului de atunci al Colegiului *Pio Romeno* din Roma, Mons. Angelo dell'Acqua, trebuia să devină îndrumare și pentru Biserica Română Unită din România Mare. Fost-au adunate în decursul timpului unele abateri de la marele scop al acestei Biserici? Textul spune:

---

³⁶ O. BÂRLEA, *Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus*, München 1966, 143-144

„Roma, la 18 Noemvrie 1935

Reverendisime Monsignore,

Preacucernicieii Voastre nu-i scapă marea importanță a Colegiilor Pontificale din Roma, cari înafară de pregătirea preoților pentru diferitele rituri prin foarte bună formare spirituală și culturală, trebuie să fie focare sfinte de educație liturgică superioară.

În toate vremile, cum bine știe și Preacucernicia Voastră, în Orient s'a dat mare importanță Liturghiei, pe care Supremii Pontifi, prin multe Constituții Apostolice, prin Decrete, etc., au voit să o protejeze în puritate a și integritatea originală.

Orientalii separați au fost și ei totdeauna și sunt și acum foarte sensibili la orice inovație liturgică și una din marile lor preocupări la revenirea la unitate a Bisericii a fost cea de a putea păstra în întregime propriul patrimoniu liturgic.

Inovațiile liturgice, latinismele introduse fără autorizare, înafară de faptul că sunt ilicite și oprite prin Decretele Sfântului Scaun, ele offensează grav frații separați, cari le folosesc ca să acuze Biserica Catolică de a vrea să-i atragă pe toți, pe încetul, la ritul latin. Pentru a dovedi că această teamă și această acuză e nedreaptă, nimic mai bun nu poate fi decât o formare sub ochii Sfântului Părinte, tocmai în centrul Catolicismului, a studenților din diferitele Colegii orientale la o exactă și intensă viață liturgică, trăită conform instrucțiilor Sfântului Scaun, fără nicio inovație periculoasă. Plinirea acestui scop a fost prevăzută prin diferitele Regulamente cari servesc de normă pentru bunul mers al Colegiilor înseși. În momentul de față e în studiu Regulamentul noului Colegiu Pontifical Pio Romeno, căruia Preacucernicia Voastră îi stă în frunte ca Rector.

Această S. Congregație crede însă util încă de pe acum să atragă atenția Preacucernicieii Voastre asupra punctelor următoare, cari vor trebui să servească de normă pentru educația liturgică a studenților acestui Colegiu Pontifical.

1. Ritul Colegiului Pontifical Pio Romeno e cel bizantin-român.

2. Calendarul, sărbătorile, ajunurile, posturile, etc., sunt cele observate în provincia ecleziastică bizantino-română de Făgăraș și Alba Iulia, conform dispozițiilor pontificale și a Sinoadelor sau Conciliilor aprobate de Sfântul Scaun.

3. Biserica și capelele interne ale Colegiului vor trebui să fie amenajate după toate cerințele liturgice ale ritului bizantin-român.

4. Nu e permis nimănui să introducă și să pună în practică inovații sau latinisme: orice schimbare e oprită și S. Congregație Orientală își rezervă (dreptul) de a examina în mod distinct fiecare chestiune cu caracter liturgic.

5. Serviciile liturgice cari vor fi celebrate în Colegiul Pontifical vor trebui să fie plinite cu exactitate conform prescrierilor și rubricilor aprobate.

6. Cultul Preasfintei Euharistii, al Sfintei Inimi, al Preacuratei, etc. vor trebui să fie săvârșite în conformitate cu spiritul liturgic al ritului oriental.

7. Fiecare student va trebui să cunoască teoretic și practic toate rubricile și ceremoniile rituale, pentru a le putea plini cu demnitate, cu evlavie și precizie. Nu va fi permisă hirotonirea acelor studenți cari n'ar fi ajuns la o cunoaștere suficientă a lor.

8. Odată pe săptămână vor fi date lecții de limba greacă pentru toți studenții, ca să înțeleagă mai bine izvoarele liturghiei și ale Sfinților Părinți. Tot odată pe săptămână vor fi date lecții de liturghie și de cântare, conform ritului bizantino-român.

9. Anumite practici rituale folosite în diecezele respective de origine nu pot justifica introducerea lor în Colegiul Pontifical din Roma, unde ritul trebuie plinit exact în conformitate cu dispozițiile pontificale.

10. Nimeni nu va putea servi ca diacon, dacă nu a primit Hirotonirea: Diaconul va trebui să poarte orarul numai pe umărul stâng (adecă nu-l va trece pe subsuoară, cum fac Grecii. - Notă de C.K.).

11. Discul nu va fi cel latin, ci cel oriental.

12. Ca hibridisme de evitat trebuiesc privite folosirea amictului, a albelor cu dantelă în formă latină, obiceiul de a lua amictul și alba sub stiharul diaconal.

13. Felonul trebuie să fie tăiat în față (să nu fie egal pretutindeni, ca la Grottaferrata. -C. K.): tăetura în general trebuie făcută „alla greca“, dar cu galonul pus „alla russa“.

14. Pânea pentru Euharistie nu trebuie să imite forma ostiei latine.

15. Uniforma studenților Colegiului va fi aceeași în croială cu cea a Colegiului Grec, culoarea însă va fi neagră, împodobită cu șiret violet, cu brâu de lână la fel de culoare violetă.

16. Orice dubiu referitor la probleme liturgice va trebui să fie supus spre examinare S. Congregației Orientale.

Preacucernicia Voastră se va năzui să urmeze întocmai cele de mai sus.

Primiți, Vă rog, etc.

L. Card. Sincero, Episcop de Palestrina,

Secretar G. Cesarini, Asesor³⁷.

Acest program al studenților teologi de la Colegiul Român *Pio Romeno* din Roma, stabilit de Congregația pentru Bisericile Orientale, era menit să formeze buni preoți, care apoi să ducă de la Roma cunoștințele și trăirea lor acasă în România și să îmbunătățească viața liturgică a Bisericii Române Unite. Era adică drumul dat din nou de Vatican pentru această Biserică, chemată să orienteze pe toți ortodocșii români în vederea comuniunii cu Roma. Realizarea acestui program e deci pe cale.

Dar Biserica Română Unită, orientată principial spre ritul oriental, a avut în trecut și unele împrumuturi din Codul Dreptului Canonic latin. Drept model pot fi luate Capitlurile Catedrale și canonicii folosiți de toate diecezele unite. Desigur la Blaj la început erau călugării cei care purtau titlul de consilieri episcopali, și aceasta a durat până sub Episcopul Ioan Bob. Dar sub Ioan Bob călugării s-au împușinat, din voința Împăratului Iosif al II-lea (deci nu din voința Bisericii Catolice!) și din alte

---

³⁷ O. BÂRLEA, „Arta și evlavie din Bisericile românești – secolele XIX și XX”, în *Perspective* 35 (1987) 57-59

motive. Ca să facă față la îndatoririle administrației, Bob a început să aleagă și să aducă preoți celibatari. În 1806 el a cerut de la Împăratul Francisc al II-lea aprobare să înființeze un Capitlu din 7 preoți celibatari. Aprobarea de la Împărat nu a întâziat, și la 13 iulie 1807, Bob a inaugurat la Blaj Capitlul, spunând fericit: „Acum bucuros mor“. După aprobarea venită de la Viena, Bob a cerut și aprobarea Romei, iar Pius al VII-lea a dat și el aprobare la 1 decembrie 1807³⁸. Mai târziu Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu a sporit numărul de 7 canonici, adăugând alți 3 canonici care puteau fi luați dintre preoții căsătoriți. La Capitlul Catedral, adică la canonici, au ajuns și celelalte dieceze ale Bisericii Române Unite: la Oradea, Capitlul a fost constituit în 1775, iar la Gherla și Lugoj s-a format la întemeierea acestor dieceze în 1855.

Desigur canonicii ajutau și împodobeau Episcopatele cu prezența și activitatea lor. Între ei au fost și oameni de deosebită valoare. Lumea îi saluta cu „Măria Ta“. Fi-va nevoie de ei și în viitor? Fi-vor preoții consilieri luați numai din clerul celibatar, sau și din clerul căsătorit? Fi-vor ei călugări?

2. A doua întrebare: ce e de spus despre Sinoadele bisericesti cu participarea laicilor?

La întemeierea Bisericii Române Unite, cum am amintit, au participat nu numai clerici, în frunte cu Mitropolitul, ci și laici. La primele sinoade de Unire din 1697 și 1698 desigur, pe lângă Mitropolit au fost de față și protopopii. Dar la Sinodul de mai târziu din 1700, pe lângă protopopi, fiecare cu câte un sfetnic și cu doi preoți, au mai venit și câte 3 delegați din fiecare localitate. Învățatul August Treboniu Laurian, publicând la Viena în 1850 *Documente istorice*, spune că Sinodul din 1700 „fu cel mai mare Sinodu al Româniloru din Transilvania. Afară de Protopopi și de Preoți fură chemați câte trei deputați laici din fiecare satu“³⁹. Vor fi fost unii care tindeau la

---

³⁸ O. BÂRLEA, *Johannes Bob Episcopus Fagarasiensis (1783-1830)*, Frankfurt a. M., 1948, 222-225

³⁹ O. BÂRLEA, „Metropolia Bisericii Române Unite proclamată în 1855 la Blaj”, în *Perspective* 37-38 (1987) 240-241

reunire de laici în afară de Biserică? Pentru românii transilvăneni întrunirile bisericești cuprindeau întreaga moștenire a strămoșilor, atât bisericească cât și laică.

Urmărind mai de aproape istoria Bisericii Române Unite e limpede că la sinoadele electorale ținute la alegerea Episcopilor, au apărut numai protopopi, și mai pe urmă și călugării de la Blaj. Dar o oarecare conștiință a apartinerii și a laicilor la Sinoade era, la fel, vie. Episcopul Blajului Inocențiu Micu-Klein, după lungi bătălii cu Dieta transilvană, când a fost invitat la Viena să se justifice, a convocat la Blaj, la Sinodul din 6 iulie 1744, nu numai protopopi, ci - cum spune Augustin Bunea – „la acest sinod au fost chemați și unii dintre mireni nobili și țărani, pentru că episcopul voia să dea seamă tuturor despre pașii ce-i făcuse pentru drepturile, nu numai ale clerului, ci și ale națiunii întregi”⁴⁰. Discuțiile duse în acest Sinod ne sunt numai în parte redată și deci ar trebui să fie din nou rescrise. Despre mireni din Sinod ar fi cunoscute unele „denunțări”. A fost lăsată posibilitatea, „la chibzuința episcopului”, să fie și ei chemați la Sinod⁴¹.

Mai târziu, spre mijlocul secolului al XIX-lea, Simeon Bărnuțiu a început să atragă și el atenția românilor asupra Sinodului Mare (Soborul Mare) al Bisericii Române Unite print-un studiu publicat în 1842-1843. Problema a fost preluată de Adunarea generală a românilor de la 3/15 Mai 1848, ținută la Blaj, unde la punctul doi al deciziilor se spune: „Națiunea română ... cere restabilirea Metropoliei române și a Sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericești și mirenești. În același sinodu se aleagă și episcopii românești liberu prin majoritatea voturilor fără candidațiune”⁴². Principul acesta, enunțat de români, trebuia să fie aprobat de Viena, iar această aprobare nu a venit. Desigur, uniții au încercat să obțină aprobarea cu ocazia Sinodului electoral de la Blaj din 30 septembrie 1850, când o mulțime de preoți au intervenit pentru admiterea și a laicilor în Sinod, cum a fost

---

⁴⁰ A. BUNEA, *Din istoria Românilor – Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaj 1900, 110

⁴¹ A. BUNEA, *Din istoria Românilor – Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaj 1900, 110-111, 113, 115

⁴² O. BĂRLEA, „Metropolia Bisericii Române Unite”, 73-76, 141, 221-222. A. P. ILARIANU, *Istoria Românilor din Daci'a superiore*, II, Viena 1852, 246

viitorul Episcop, apoi Mitropolit, Alexandru Sterca Șuluțiu, protopopul Ioan Fekete Negruțiu, Simeon Bărnățiu, Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, Ion Maiorescu, Alexandru Papiu Ilarian, dar în zadar. Chiar și în Sinod toți protopopii, împreună cu canonicii, au insistat pentru admiterea mirenilor în Sinod, dar Comisarii imperiali prezenți nu au admis⁴³.

Cu toată opoziția celor de la Viena, protopopii uniți au continuat totuși să se ocupe de mireni, și li s-a oferit ocazia la Sinodul ținut după moartea Mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu, convocat pentru 10-11 august 1868. Preocuparea tuturor era de a afla forma potrivită de activitate, și națională, prin Sinoade, cu participarea mirenilor. Cei întruniți la Blaj atunci, vorbeau de „viața sinodală“ de restabilit în Biserica Română Unită, care azi ar fi despre introducerea democrației în viața bisericească. De cele petrecute la Sinodul din 1868 la Blaj ne informează preotul Ioan Micu Moldovanu. La Sinod adică, la 11 august 1868, s-a ridicat vicarul Ioan Antonelli, și de la catedră a spus: „Considerându, cum că și în sinodul din 17/29 septembrie 1850, adică sub domnia legeri marțiale, cei 207 reprezentanți ai clerului greco-catolic, avură bărbăția de a pune viitorului arhieru diecezan următoarele două condițiuni: a) să păzească și să apere bisereca noastră de toată influința și subordinaziunea altoru bisereci, ținându-se numai de nemijlocita atârnare de Patriarhul Romei vechi, b) ca la Sacratissima Sa Majestate să stăruiască, ca vechiul drept al bisericeii noastre de a se aduna în tot anul din cler și popor, adecă din întreaga biserică, să se restatorească; ... pentru ca acestoru atentate ... să se pună o dată capetu, Sinodul archi-diecesanu al Albei-Iulie întrunitu astăzi în numele Tatălui și al Fiului și al Spiritului sântu, mai nainte de a păși la alegerea arhierelui și metropolitului său, așează și decretează cu putere obligatorie pentru sine și pentru totu clerul reprezentat în acest sinod, cum și pentru toți urmașii săi în serviciul bisereceii Domnului nostru Isus Hristos următoarele **CONDIȚIUNI DE ALEGERE**: ... 5. Acestu sinod își

---

⁴³ O. BÂRLEA, „Metropolia Bisericii Române Unite”, 224-225, 230-232, 234, 236

reînoește manifestarea voinței sale răspicate și în 29 Septemvrie 1850 că sinoadele alegătoare de arhieru să se compună în viitor atât din membrii clerici cât și mireni, după o proporțiune, care se va statori în cel mai de aproape sinod, ce se va ținea în urma chirotonirei noului arhieriscopu și metropolitu. 6. Sinodul acesta recunoaște tot odată coreligionarilor săi mireni dreptul de a confăptui în sinod cu vot decisiv la toate afacerile, câte se reduc la administrațiunea tinerimii. Iar pentru ca acest drept al mirenilor să se poată exercita în mod cuvenientios, se va conchema ad hoc o conferință amestecată, carea se va compune pe jumătate din cler, jumătate din mireni. Ci elaborarea unui Regulament spre scopul acesta este însărcinată o comisiune, ce se va compune din membrii consistoriului metropolitan cum și din sânul clerului, și din tot atâția membrii mireni, pre cari astă dată îi va denumi noul metropolit. 7. La pertractarea chestiunilor strâns dogmatice și la toate celelalte câte sunt rezervate Ierarchiei prin canoane, membrii mireni nu vor putea lua nici o parte“.

Acest proiect privitor la condițiile care vor fi puse noului Mitropolit a fost prezentat Sinodului și în scris, purtând 22 de semnături ale membrilor Sinodului. Auzind acum citirea, l-au primit „prin aclamări din toate părțile“. Dar Comisarul regal Alexandru Bohețielu s-a ridicat însă să „facă atent pe Domnul propunător și pe toți Prea Onorații Domni alegători, cum că această adunare nu este, nu se poate lua de un sinod ordinar bisericesc competent de a aduce canoane bisericești, sunătoare despre organizare, administrare și alte afaceri interne bisericești. Această adunare este convocată prin înalta ordinațiune a Excelenței Sale Domnului ministru de cult și învățământ din 6 iunie, nr. 504 limpede și numai pentru a alege metropolitu, și spre a conduce această alegere suntem denumiți de comisari regii, și numai pentru acest scop“. Deci Sinodul nu era pentru „a face legi“ căci, făcând așa, ar deveni „un conventicul“.

Dar protopopul Bistrei (din Munții Apuseni), Simeon Balint - unul din eroii revoluției lui Avram Iancu din 1848-1849, pe atunci preot în Roșia - ridicându-se,

„arată, cum că propunerea, cetită de Domnul Antonelli s'a desbătut cu de a măruntul în conferința privată, ce alegătorii au ținut ieri. Conferința aceea formulă propunerea pre cum o vedem, și o subscrieră mai mulți din membrii ei. Ieri nu s'a putut înălța la valoare de deciziune sinodală, pentru că verificarea nu se făcuse. Apoi adaugă: Noi vrem a spune episcopului nostru condițiunile, pre lângă cari il alegem. Deci propun ca condițiunile propuse de domnul Antoneli în Protocolul sinodului alegător de astăzi să se petreacă, ca și decisiunea acestui sinod“. Alegătorii au primit această propunere a protopopului Balint.

Acești alegători au deschis ofensiva și împotriva Ministerului Cultelor. Protopopul Alba Iuliei, Augustin Pop, văzând amenințat însuși Sinodul de alegere pe viitor, „protestează cu solemnitate înaintea lui Dumnezeu și a lumii în contra atacării, știrbirii ori despolierii clerului de dreptul de alegere al arhiepiscopului pre scaunul metropolitan de Alba Iulia - Făgăraș din cauza, că dreptul acesta al clerului nostru archi-diecezan este drept istoric, întemeiat pe dreptul eclesiastic și al patriei, iar unsul și deprinderea neconturbată și neîntreruptă se trage nu numai dinaintea sântei uniri făcută cu biserica Romei la 1700, ci chiar și dela acest act al unirii încoace sub toate formele de ocârmuire până la alegerea inclusivă aceasta de acum“.

Nu a fost cruțată administrația statală nici de lipsa de omogenitate cu privire la celelalte dieceze. Viceprotopopul Beniamin Densusianu a citit o cerere de la Bobâlna, insistând să se facă pași energici la Împărat, „ca dreptul de alegere nu numai să se susțină, întru această dieceză, ci încă să se extindă și la diecezele episcopești sufragane“⁴⁴.

Austro-Ungaria, cu ministerul lor de Culte, nu a acceptat propunerea de a lărgi Sinodul cu participarea și a laicilor. Însă dacă canonicii și protopopii uniți nu au putut să accepte pe mireni la Sinoade, atunci au fost totuși mireni care în anii următori au aflat căi de apropiere de cler. Drumul lor a fost cel al democrației.

---

⁴⁴ I. M. MOLDOVANU, *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia si Fagarasiu*, I, Blasiu 1869, 17, 19, 31-37, 39

După anul 1867 românii din Transilvania au rămas câtva timp fără conducere. Mitropolitul Andrei Șaguna nu mai era reprezentantul românilor, ca mai înainte. Românii continuau adică să fie împărțiți mai departe în două grupuri: unii continuau, după sfatul lui Șaguna, să colaboreze cu ungurii, și erau numiți „activi“, iar alții, cei mai mulți, continuau să nu colaboreze cu ungurii, și de aceea erau numiți „pasivi“. O unire între ei era greu de aflat. Dar activitatea maghiară pe încetul i-a trezit la realitate. Fapt e că în 1873 a fost înființat vicariatul episcopesc greco-catolic maghiar de Hajdu-Dorog, cu 33 parohii luate de la episcopia ruteană a Muncaciului. Vicarul de Hajdu-Dorog voia să introducă limba maghiară în anul 1881 și în parohia română unită a Sătmarului, după ce această limbă fusese introdusă în Minteu. Părintele „Vasile Lucaciu fu cel dintâiu care protestă împotriva acestei măsuri, întocmind un memoriu pe care îl semnară 28 de credincioși“. Memoriul a fost înaintat Vicarului de Maramureș, care a dat ascultare celor cuprinse în el⁴⁵. Fost-a acest fapt care i-a trezit și pe ceilalți români din Transilvania? Sigur e că în 1881 românii s-au întrunit la Sibiu, ca să pună bazele unui partid național român, sub președinția avocatului Ioan Rațiu din Turda, care era unit. Dar împărțirea românilor între „activiști“ și „pasiviști“ a fost mai departe continuată. În 1883 românii s-au întrunit din nou, atât la Sibiu cât și la Brașov, Deva și Blaj, ca să-și apere școlile confesionale române de administrația maghiară. Insistențele ungarilor pentru o înțelegere cu românii au dus desigur pe unii români în 1884 să încerce o apropiere de dualismul austro-maghiar printr-un partid moderat român, dar tocmai în acel an gazeta *Tribuna* de la Sibiu a început prin Ioan Slavici să militeze pentru o monarhie federalistă. Cererile românilor de a merge pe linia „pasivă“, adică a federalismului, au devenit tot mai insistente, și s-a ajuns ca la conferința națională română de la Sibiu din 1892, sub președinția lui Ioan Rațiu, să se decidă pregătirea unui *Memoriu* pentru Împăratul Franz Iosif I, prin care să-i ceară să accepte federalismul. În mai 1892 trebuia o delegație, în frunte cu Ioan Rațiu, să

---

⁴⁵ C. MEZEA, *Dr. Vasile Lucaciu, „Leul de la Șișești” (1852-1922)*, Satu-Mare 1936, 13-14

prezinte Împăratului acest Memoriu. Franz Iosif I însă, sprijinindu-se pe înțelegerea cu ungurii, a refuzat să primească această cerere, motivând că ea poate fi înaintată numai prin guvernul din Budapesta. Memoriul însă a fost larg difuzat în toată lumea și a adus pentru Împărat aspre reproșuri. Guvernul din Budapesta însă a folosit difuzarea Memoriului ca un reproș, și a chemat la judecată la Cluj, în mai 1894, pe cei 25 de români care conduceau partidul național român, în frunte cu Ioan Rațiu. La judecată au fost condamnați la închisoare 14 români, între care Părintele Vasile Lucaciu, la 5 ani, Dimitrie Comșa, la 3 ani, Ioan Rațiu, la 2 ani, și ceilalți la doi ani și jumătate, doi ani, un an, și ultimul la două luni⁴⁶.

Orientarea românească din Transilvania după 1867, adică după trecerea conducerii încredințate Mitropolitului Andrei Șaguna la conducerea din partea uniților, vădește desigur punctele de sprijin ale acestor români atât în ei înșiși cât și în lume. Preluând acum uniții conducerea, ei au lucrat în înțelegere cu ortodocșii. Însă anumite accente au venit tocmai de la uniți. Dacă în procesul pentru Memorand, din cei 19 români prezenți au fost condamnați 14, e de notat că cel care a susținut bătălia a fost mai ales Părintele Vasile Lucaciu. El avusese și mai înainte de Memorand mai multe conflicte cu autorități maghiare, deoarece făcuse până la Memorandum treisprezece luni de închisoare. La procesul Memorandului el a și primit cea mai mare pedeapsă, de 5 ani de detenție. Judecătorii unguri de la Cluj ajunseseră la concluzia - cum spune sentința de condamnare - că „el a fost autorul intelectual al întregii mișcări, și în sfârșit faptul că la desbaterea finală a manifestat o atitudine dâră și renitentă, toate au contribuit la mărirea pedepsei față de ceilalți condamnați”⁴⁷. Pentru a-i cunoaște gândirea trebuie să menționăm însă și faptul că în Șișești, Lucaciu a început încă din 1886 să adune fonduri pentru a construi o biserică, pe care a și terminat-o pentru Sfânta Maria Mare (15/27 august) din anul 1890. Biserica era închinată Preacuratei, cu o icoană făcătoare de minuni a Maicii Domnului. În

---

⁴⁶ I. MOGA, „Luttes des Roumains”, 436-439, 443-446

⁴⁷ C. MEZEA, *Dr. Vasile Lucaciu*, 60

discursul ce l-a rostit la sfințirea Bisericii, Lucaciu a spus: „zidirea aceasta nu e o simplă clădire de piatră pe piatră, ci este întruparea unei idei, a unui ideal, carele pe cerul vieții mele strălucește ca un soare, luminând cu razele sale trecutul, presintele și viitorul neamului meu iubit. Ce ne-au lăsat istoria, ce ne-au transmis părinții noștri, ce au cântat poezii, ce doresce tot sufletul de român: măreața, fericitoarea, sfânta Unire a tuturor Românilor am vrut eu și cu mine poporul meu să fie simbolizată în această măreață Biserică. Unire în cugete, unire în simțiri, unire în religione“⁴⁸. În glasul lui Vasile Lucaciu - despre care o doină, adaptată de Gheorghe Bocu, spunea:

„Cântă mierla prin păduri,

Robu-i Lucaciu la Unguri ...“ -

era desigur glasul Bisericii Române Unite care pătrundea peste limitele impuse de stăpânirea politică de atunci a Transilvaniei. Ea a mobilizat laicii și i-a îndemnat să-și organizeze Partidul național român din Transilvania. Ortodocșii erau desigur colaboratori fideli. Dar centrul activității românești, înainte de primul război mondial, a fost concentrat mai ales în Nord-Vestul regiunii românești, în regiunea Sălajului și Sătmarului. De acolo a venit Simeon Bărnuțiu. Desigur Bărnuțiu a murit în 1864, dar din tulpina lui au crescut alte ramuri. Președintele Partidului național român, sub care s-a făcut și Unirea politică de la 1 Decembrie 1918, a fost tocmai Gheorge Pop de Băsești.

Dar înafară de regiunea nord-vestică a românilor înainte de primul război mondial a mai avut o deosebită valorare politică și religioasă și o persoană care întruchipa Biserica Română Unită, anume vicarul general al Arhidiecezei Blajului, canonicul Ioan Micu Moldovanu. De la el plecau multe îndemnuri. El conducea de fapt Biserica Română Unită. Și asupra Partidului național român el a avut o mare înrâurire, transmisă îndeosebi prin Iuliu Maniu. Dar Ioan Micu Moldovanu a murit în 1917, deci înainte de Unirea de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia.

---

⁴⁸ C. MEZEA, *Dr. Vasile Lucaciu*, 30

Cunoaștem de asemenea și influența Bisericii Române Unite exercitată în România prin Iuliu Maniu. Înainte de 1 Decembrie 1918, Maniu era avocatul Mitropoliei din Blaj, și așa multe probleme ce le prezenta în parlamentul din Budapesta erau discutate cu Micu Moldovanu. În România Mare nemaivând Maniu posibilitatea de a conversa cu acest înțelept preot de la Blaj, îi păstra o scumpă amintire. Trecând odată prin Blaj, între cele două războaie mondiale, Maniu a vizitat locul de odihnă al lui Ioan Micu Moldovanu, și acolo s-a plecat și i-a sărutat mormântul. A și spus mereu de Micu Moldovanu că era „cel mai înțelept om“ pe care l-a întâlnit. Cu gândul la conversațiile avute pe vremuri cu Micu Moldovanu, Maniu a și căutat mereu să aibe lângă el pe unul dintre blăjeni, și l-a avut întâi pe vestitul predicator, canonic Ioan Coltor, până la moarte, apoi l-a chemat pe renumitul profesor de la Blaj, Augustin Popa. Ajuns apoi în închisoare sub comuniști, Maniu a avut și acolo preoți uniți în apropiere.

Între cele două războaie mondiale, după unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România Veche, tineretul român s-a lăsat în bună parte condus de Universitatea din Iași. Dar această Universitate, cu unele legături cu Biserica Ortodoxă Română, fost-a ea pregătită pentru noile curente din lume? Un curent, susținut de transilvăneni, nu ar fi fost mai potrivit pentru România Mare? A avut însă Biserica Română Unită oameni potriviți pentru această activitate? Nu s-a simțit și aici lipsa unei Universități românești?

Cum va trebui dar să se poarte Biserica Română Unită cu preoțimea și mireni săi? Trebui-va să se ocupe de ei și să-i accepte în Sinod, păstrând însă înalta distanță care să-i țină la mare înălțime față de preocupările de partid? Cere-se-va un înalt curs de științe sociale și politice, pentru înnobilarea vieții politice? Pășind pe acest drum, activitatea politică din trecut a Bisericii Române Unite nu ar trebui să fie considerată - comparând-o cu activitatea recentă, pentru mireni, la Conciliul Vatican II - ca o pregătire pentru viitor?

3. A treia întrebare: extinderea grijii Bisericii Române Unite asupra muncitorilor și agricultorilor

În drumul parcurs de Biserica Română Unită din 1700 până azi, Superiorii acestei biserici au avut grijă să se ocupe nu numai de formarea intelectualilor, ci și de instruirea țăranilor și, pe încetul, și a burgheziei. Desigur ce s-a făcut, e numai un început față de ceea ce va trebui realizat.

La început, în jurul anului 1700, Români, ziși „Valahi“, erau țărani legați pământului. Cei care veneau atunci la „Valahi“ să le vândă lucruri, își spuneau de obicei „Greci“. Situația lor era clară la Brașov și la Făgăraș. Până și la Alba Iulia negustorii erau „Greci“. Chiar la Blajul cel întemeiat de Inocențiu Micu Klein în 1737, unde la fel era nevoie de negustori, pe cei chemați i-a numit „Greci“. E renumită Biserica „Grecilor“ din Blaj.

De la situația de atunci s-au făcut însă mari pași. În 1754 s-au deschis școlile din Blaj, conduse de călugări. Între aceste școli era și o școală de obște. Între 1760-1780 s-au ridicat școlile grănicerești. În 1782 Gheorghe Șincai a fost numit director la Școala Normală din Blaj și s-a ocupat de răspândirea școlilor populare peste toată Transilvania, ajungând până în 1794 să ridice peste 300 școli românești. Din 1784 s-a început să se organizeze învățământul pe sate și la ortodocși. Au continuat deci amândouă Bisericile să se ocupe de școlile românești populare în tot timpul secolului al XIX-lea și până după primul război mondial, când învățământul primar a trecut de la amândouă Bisericile la Stat.

Muncitorimea română, formată și ea pe încetul, s-a prezentat la Adunarea națională de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918. Acolo, după discursurile ținute de Ștefan C. Pop, de Președintele Gheorghe Pop de Băsești și de Vasile Goldiș⁴⁹, a luat cuvântul social-democratul Josif Jumanca, care a spus: „Vrem unirea tuturor

---

⁴⁹ I. GEORGESCU, *George Pop de Băsești*, Oradea 1935, 165-182

Românilor ... Când aderăm la unirea tuturor Românilor, voim totodată și posibilitatea de dezvoltare a muncitorimei române, voim să deschidem brațele largi, pentru ca în această Țară Românească Nouă să se desvolte și să progreseze un popor muncitor, tot așa cum au progresat popoarele muncitoare în Apus⁵⁰. După acest discurs au urmat discursurile lui Alexandru Vaida-Voievod, ale Episcopilor Demetriu Radu de la Oradea (unit), Ioan I. Popp de la Arad (ortodox), Miron Cristea din Banat (ortodox), Iuliu Hossu de la Gherla (unit) și a preotului Ștefan Roșianu de la Blaj (unit)⁵¹. Deci muncitorii și-au spus și ei cuvântul lor la unirea Transilvaniei cu Vechea Românie.

De situația muncitorilor Biserica Română Unită va trebui deci să se ocupe intens. Orașele de azi din România sunt pline de muncitori și negustori. Problemele acestora pot fi altele decât cele ale intelectualilor. Biserica va trebui să le fie de ajutor. Fi-va oare între preoți vreunul care să preia munca unui Kolping, sau a unui Don Bosco?

Desigur și agricultorii trebuie conduși în anumite probleme ale vieții. Legătura cu ei e mai veche. În noile condiții de viață de acum trebuie însă să fie mai departe susținuți.

4. A patra întrebare: alegerea Episcopilor e în două feluri?

De la Unirea religioasă din 1700 se știe că românii voiau să-și aibe „Vlădica“ lor, care să fie ales de ei înșiși. La Sinodul din 1698 cei prezenți au insistat să-și aleagă ei „Vlădica“, pe care apoi Papa să-l aprobe. Viena însă nu a fost tocmai de acord cu aceasta, și a admis ca Sinodul să aleagă doar trei candidați, dintre care Împăratul să-l numească pe unul, iar Papa să-l confirme. De atunci s-a mers pe acest drum până la persecuția din zilele noastre, făcându-se doar în 1746 o excepție, deoarece fiind ales atunci din nou Episcopul Inocențiu Micu-Klein - care era în exil - între cei dintâi, Viena a socotit că acest Episcop nu avea drept să fie ales, și de aceia a luat

---

⁵⁰ I. GEORGESCU, *George Pop de Băsești*, 183

⁵¹ I. GEORGESCU, *George Pop de Băsești*, 184-195

între cei trei pe al patrulea, pe călugărul Atanasie Rednic, pe care l-a numit apoi Episcop. Fapta a provocat însă răscoala călugărilor din Blaj, care a fost potolită numai pe încetul. Deci Episcopii, mai târziu Mitropoliții de la Blaj, până în 1948, au fost toți aleși.

Nu așa s-a purtat Viena cu ceilalți Episcopi români, care au format cu Blajul Mitropolia Română Unită. Ei au fost numiți, până în 1918, numai de Împăratul din Viena, fără nici un Sinod diecezan, și Papa i-a confirmat. Așa au fost cei de la Oradea în 1776 cu Moise Dragoș și apoi cu urmașii lui, cei de la Gherla în 1855 și apoi cu urmașii lui, și apoi cei de la Lugoj cu numirea lui Alexandru Dobra în 1855 și cu urmașii lui.

Intrând Transilvania în România, în 1918, numirile au rămas așa cum erau pe vremuri la Viena: pentru Blaj s-a continuat cu Sinodul de alegere, iar pentru celelalte dieceze numirea a făcut-o Vaticanul, în înțelegere cu Guvernul român, fără convocarea Sinodului. În felul acesta, numire din partea Vaticanului, cu aprobarea Guvernului român, s-a făcut și pentru Maramureș, cu Episcopul Alexandru Rusu în 1931.

Această alegere pe două linii nu a fost agreată de românii uniți. Simeon Bărnuțiu încă în 1843 a vorbit de Soborul Mare în Biserica Română Unită⁵², amintind și de alegerea celorlalți Episcopi. În Adunarea națională de la 3/15 Mai 1848 din Blaj s-a și spus (punctul 2): „Națiunea română ... cere restabilirea Metropoliei române și a Sinodului general anual după vechiul drept, în care sinodu să fie deputați besericești și mirenești. În același sinodu să se aleagă și episcopii românești liberu prin majoritatea voturilor fără candidațiune”⁵³.

Păstrând această voință de alegere, Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu a căutat să introducă Sinod de alegere și pentru alte dieceze. Dar nu a izbutit. Chiar și

---

⁵² O. BÂRLEA, „Metropolia Bisericii Române Unite”, 73-76

⁵³ O. BÂRLEA, „Metropolia Bisericii Române Unite”, 141

după el, în Sinodul electoral din 1868, s-a insistat ca alegerea și a celorlalți Episcopi să fie prin Sinod, însă și de data aceasta fără succes.

Îndemn de a introduce alegerea și a celorlalți Episcopi prin Sinod electoral avem și din epoca noastră. După unirea politică a Transilvaniei de la 1 Decembrie 1918, adică în perioada de așteptare de la moartea Mitropoliului Victor Mihali de Apșa (21 ianuarie 1918) până la introducerea noului Mitropolit Vasile Suceu (1920), a avut loc „Congresul preoțimei române unite cu Roma ținut la Cluj în zilele de 14-16 Maiu 1919“, organizat de protopopul Ilie Dăianu, care zice (punctul III/2): „Congresul enunța, că prin prăbușirea regatului ungar și prin hotărârile adunării din 1 Decembrie 1918 dela Alba Iulia, dreptul vechiu al bisericii române unite cu Roma, de a-și alege pe Mitropolitul său, a reintrat în vigoare în plenitudinea sa istorică și dorește a se alege pentru această demnitate o singură persoană, iar nu trei candidați. - Acest drept se extinde și asupra alegerii tuturor episcopilor. (3.) Deprinderea dreptului enunțat mai sus Congresul dorește a se pune în competența organismului autonom, ce se va înființa cu concursul elementului mirean“.

Ne aflăm dar în fața dorinței din trecut a Bisericii Române Unite de a-și avea Mitropoliți și Episcopi aleși prin Sinod, pentru a fi prezentați apoi Sfântului Părinte. Va merge Biserica Română Unită pe acest drum?

5. A cincea întrebare: atitudinea față de căsătorii și recăsătorii

Biserica a păstrat de la Hristos o înaltă învățătură despre căsătorie. O avem în Evanghelia de la Marcu, unde se zice: „Apropiindu-se fariseii, l-au întrebat (pe Isus), ca sa-l ispitească: Oare este slobod bărbatului să-și lase femeia? Iară el răspunzând a zis lor: Ce v-a poruncit Moise? Iară ei au zis: Moise a îngăduit să se scrie carte de despărțenie și să o lase. Și răspunzând Isus, a zis lor: După învățarea inimii voastre a scris vouă porunca aceasta. Iară de la începutul făpturii bărbat și femeie i-a făcut Dumnezeu. Pentru aceasta va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de

femeia sa, și vor fi amândoi un trup. Drept aceea mai mult nu mai sunt doi, ci un trup. Deci ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă“ (Mc. 10, 2-9).

Aceeași învățătură o avem și în Evanghelia de la Matei, unde Hristos spune: „Moise după învârtoșarea inimii voastre a îngăduit vouă să vă lăsați femeile, însă din început n-a fost așa. Iară eu vă zic vouă, că oricine-și va lăsa femeia, fără de cuvânt de desfrânare, și va lua alta, săvârșește adulter; și cine ia pe cea lăsată, săvârșește adulter“ (Mt. 19, 3-9).

Norma aceasta e recunoscută atât de Biserica Latină cât și de Biserica Ortodoxă. Amândouă susțin că divorțul e îndărătul idealului evanghelic, că e adică o lovitură sub centură. Dar în fața oamenilor care se despart, s-a ajuns la două căi de soluționare.

Biserica Latină menține nedespărțirea căsătoriei, și pentru soluționarea despărțirilor oferă unele piedici canonice notate în Codul de Drept Canonic, prin care căsătoria întâia e anulată și se trece la a doua căsătorie, care însă e considerată ca prima căsătorie.

Biserica Ortodoxă admite și ea pe cei care divorțează, dar în alt fel. Părintele Alexis Kniazeff explică aceasta: „Fiindcă în căsătorie dragostea dintre bărbat și femeie își primește ultima confirmare, Biserica consideră că idealul pentru creștini nu poate fi decât o căsătorie unică. Dar din condescendență pentru slăbiciunea umană ea admite o a doua și o a treia căsătorie, însă amintind idealul căsătoriei unice: ritualul pentru a doua și a treia căsătorie e mai puțin solemn decât cel al primei căsătorii, și cuprinde rugăciuni de pocăință. Dreptul canonic exclude eventualitatea unei a patra căsătorii și Biserica refuză să o binecuvinteze“⁵⁴.

Pentru a reveni la români, e de notat de la început că nici Conciliu Florentin (1439) și nici Conciliul Tridentin (1542-1563) nu au condamnat atitudinea Grecilor. Plecând de la Conciliul Florentin, românii, la Unire, au insistat asupra ritului lor în

---

⁵⁴ A. KNIAZEFF, Préface du rituel *Le sacrement de mariage*, Paris 1982, în M. LEGRAIN, *Les divorcés remariés*, Paris 1987, 124

Sinoade. Desigur, fiind condusă Biserica Română Unită de teologul iezuit, în prima parte a istoriei ei, s-au făcut unele aplicări ale Dreptului Canonic Latin la diferitele cazuri venite la dieceză. Însă după această perioadă, în 1781, s-a ridicat călugărul blăjan Samuil Micu-Klein și a prezentat practica orientală, spunând la urmă că Orientalii nu sunt obligați să urmeze legile latine și că aplicarea la credincioși depinde de Episcopi⁵⁵. Aplicarea la viața pastorală s-a făcut însă, cel puțin sub Episcopul Ioan Bob, după Codul de Drept Canonic latin.

Mai târziu însă, după zidirea Mitropoliei Române Unite (1855), s-a ridicat din nou problema divorțului. Cardinalul Viale-Prela, Pro-Nunțiu din Viena, a trimis în 1856 o invitație la o conferință episcopală, prezidată de el la Viena, pentru a discuta problema organizării Mitropoliei Române Unite. Episcopii români uniți au căutat să se pregătească pentru această conferință, și înainte de a pleca, s-au întrunit cu toții la Oradea, pentru a stabili participarea lor, atât la Conferința tuturor Episcopilor Romano-Catolici din Imperiu, convocată și ea la Viena, cât și la Conferința Episcopilor români. Acolo au scris, pentru Pro-Nunțiu, o scrisoare cu propuneri pentru alegerea Mitropolitului și pentru atitudine față de divorț. Ajunși la Viena în 1856, Episcopii români au vorbit între altele față de Cardinalul Viale-Prela și de felul de a trata pe cei divorțați. Discuțiile din Conferință nu au dus la acord, și de aceea dosarul a fost înaintat Sfântului Părinte. S-a mai adăugat la aceasta și cearta dintre Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu și Ministrul Cultelor, contele Thun, privitoare la divorțați, care a dus la acuzarea contelui Thun la Împărat, făcută din partea Mitropolitului. Toată discuția a fost dusă apoi de la Viena la Roma. Sfântul Părinte Pius al IX-lea, pentru a liniști lucrurile, a convocat o Conferință pentru 1859 la Blaj, la care au luat parte noul Nunțiu de la Viena, De Luca, însoțit de patru persoane, și Episcopatul român. Era vorba de atitudinea Episcopatului român, față de cei trimiși de Roma. Episcopii uniți însă pe încetul și-au schimbat părerile. În 1856, la Oradea, erau

---

⁵⁵ S. KLEIN de SZAD, *Dissertatio canonica de Matrimonio juxta disciplinam graecae orientalis Ecclesiae*, Vindobonae 1781, 131-132, 138-140

toți pentru tratarea orientală a divorțaților. În 1858 mai erau pentru această soluție Mitropolitul și cei doi Episcopi din Gherla și Lugoj, deoarece Episcopul Papp-Szilagy trecuse de partea cealaltă. Iar la Blaj, în 1859, toți Episcopii, afară de Mitropolitul Sterca Șuluțiu, au fost pentru soluția indisolubilității. Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, „În strâmtoare, n'a aflat altă cale de ieșire decât să cedeze”⁵⁶. Prin aceasta Roma nu a mai avut încredere în Mitropolit⁵⁷. Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu a cedat. Dar gândul i-a rămas mai departe la soluția orientală pentru cei divorțați. Vedeți în aceasta nu o deosebire dogmatică, ci una disciplinară despre care se poate discuta. A și lăsat la moartea sa o lucrare în acest sens, cu titlul *Disciplina și invetiatura besericei cat. orientale, pentru desfacerea de totu a casatoriei pentru preacurvia unei parți constatată, cea ortodocsa și intemeiata pre invatiatura lui Isusu Christosu, a SS. parinți și pre vechiulu obicei alu toatei anticei catolicesci beserici*⁵⁸.

Soluția orientală a apărut însă în Conciliul Vatican II, „și a fost pusă în discuție la începutul ultimei ședințe a Conciliului, la 29 septembrie 1965, prin intervenția Mons. Zoghby, Episcop grec-melchit, vicar al patriarhului Maximos al IV-lea Saiegh. Acesta a făcut propunerea ca, în caz de adulter, partea inocentă să poată să se bucure de facultatea de a se recăsători”⁵⁹.

Biserica Română Unită urmează acum soluția din Codul Dreptului Canonic pentru indisolubilitatea căsătoriei. Dar pe drumul spre Unirea cu ortodocșii se va întâlni cu soluția zisă orientală. Și care va fi răspunsul?

6. A șasea întrebare: va putea avea Biserica Română Unită un loc de înalte perspective?

---

⁵⁶ I. FILIP, „Il matrimonio nella Chiesa Romana Unita”, în *Societas Academica Daco-Romana, Acta Historica*, X (1972) 164

⁵⁷ I. FILIP, „Il matrimonio”, 157-164. T. FILIP, „La Missione Apostolica in Transilvania”, în *Societas Academica Daco-Romana, Acta Historica*, VIII (1964) 265-319

⁵⁸ G. BARIȚIU, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, III, Sibiu 1891, 463

⁵⁹ L. LIGIER, *Il matrimonio. Questioni teologiche e pastorali*, Roma 1988, 176

În urma legăturii cu Apusul, Biserica Română Unită a primit nu puțini tineri români educați în Apus. În ce legătură sunt aceștia, după reîntoarcere, cu realitățile din țară?

Pentru a merge la esențial, fără divagări, să luăm un text vechi, dar mereu nou, al Vicarului general de la Blaj, Ioan Micu Moldovanu, scris în 1869, care zice: „Crescuți mare parte în școale străine, cu toții (a)lăptați cu principia mai vertosu de ale străinilor, cunoaștemu istoria, dreptul și așiezămintele altora; iară despre ale bisericeii noastre sau nu avemu nici idea, sau de avemu oarecari cunoștințe, acelea de comunu sunt prea defectuoase. Urmează apoi, în modul cel mai natural, că pre lângă cea mai mare bunăvionță, să nu știm prețui bunulu, ce avemu, și să o sclintimu când nisumu a corege răul“⁶⁰.

Cei care intră în rândurile Bisericii Române Unite în zilele noastre sunt mult mai numeroși și vin din mai multe părți ca în trecut. Sunt mulți cei care, în timpul persecuției, s-au ascuns sau au trăit provizoriu într-o parte sau alta. Toți aceștia, oricare ar fi fost forma de viață în timpul catacombelor, acum trebuie să fie uniți și să formeze iar comunitatea Bisericii Române Unite.

Unirea aceasta a Bisericii Române Unite nu va trebui să fie numai la Arhieri și preoți, ci trebuie să se extindă și la popor. Când Biserica, din motive externe, nu ar putea să se ocupe de educare, atunci tinerii trec în grija părinților. Prin unire, legătura cu idealurile și cu ținta Bisericii Române Unite va fi mai ușoară.

Trăirea ritului român, sau a „Legii“ românești, nu e suficientă dacă ne mărginim numai la slujbele religioase, lăsând la o parte disciplina și întreaga viață religioasă. Trăind slujbele religioase, trebuie să ne gândim și la disciplina și la viața religioasă. Dacă unii în trecut, pentru motive care altă dată erau considerate valabile, au cedat în unele părți ale ritului, datoria lor întreagă e de a reveni la ritul integral.

---

⁶⁰ I. M. MOLDOVANU, *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia si Fagarasiu*, I, Blaj 1869, 3

Desigur, cei care spun că țin ritul oriental „occidentalizat“, trebuie să-și amintească expresia curentă în Occident, de „fifty, fifty“. Sfântul Scaun a spus în repetate rânduri de păstrarea ritului oriental în întregime. Ne amintesc aceasta și Soboarele de Unire din 1697-1700 de la Alba Iulia. Cine s-a abătut, are datoria de a reveni. Deci datoria noastră e de a păstra ritul oriental în întregime. Căci ritul nu e numai al Bisericii Române Unite, ci e al națiunii întregi.

Trăirea noastră religioasă o putem afla în fiecare biserică a noastră. Ea însă ar cere și o prezentare a închinării noastre într-o formă mai înaltă. Aspirațiile la viață preoțească, venite din mai multe ordine și congregații călugărești, sunt ele în măsură să dea această contemplare în ritul oriental, luat în întregime?

Privind viața noastră bisericească din trecut, îndrumarea ar merge mai degrabă spre călugării ordinului Sfântului Vasile cel Mare, obișnuiți în Biserica Orientală. S-ar putea crea un centru, sau un rând de mănăstiri, zidite după regula Sfântului Vasile cel Mare, care să trăiască și să dea și altora această viață contemplativă, urmând mereu ritul oriental în întregime?

În istoria Bisericii Române Unite un rol de frunte l-a avut mănăstirea Sfintei Treimi de la Blaj. Formându-se sub Episcopul Inocențiu Micu-Klein, ea a ajuns sub Episcopul Petru Pavel Aron și Episcopul Atanasie Rednic să aibă două ramuri. E de regretat că Episcopul Grigorie Maior a reunit aceste două ramuri, pornite unele spre învățătură, altele spre asceză. În această mănăstire a crescut idealul național. De acolo au ieșit și cei trei Corifei ai Școlii Ardelene. Când mănăstirea aceasta nu a mai avut putere, Mitropoliții de la Blaj au fost ajutați de canonici și de profesorii din Blaj. Rezultatul însă nu a fost același.

Un loc de contemplare a vieții noastre bisericești - loc care trebuie să fie deosebit de Sinoadele Bisericii Române Unite și care să-și aibă traiul călugărilor asigurat – s-ar cere să fie creat.

Biserica Română Unită, în anii din trecut, a creat la nivel statal și cultural gânditori și eroi naționali și a îndrumat și pe ortodocși la aceasta. Acum s-ar cuveni să aibă la nivel mai înalt și un loc de contemplare.

IV. Relatiile Biserici Române Unite cu Biserica Ortodoxă Română

Refacerea spre libertate a Bisericii Române Unite ne-a dus la o încrucișare de drumuri, care pentru noi ar fi libere. Unele căi au o linie dreaptă, și cei care o urmează vor cere dreptate. Alte căi duc spre adâncimi, și caută să afle izvoarele faptelor. Iar alte căi vor să ducă spre înălțimi, făcându-ne să înțelegem că cele întâmplare au fost acceptate de Dumnezeu, pentru a ne face mai buni.

Dintre aceste căi drumul nostru se îndreaptă spre ultima cărare. Căci gândul faptelor din trecut nu ne preocupă, și gândul dreptății, oricât de juste ar fi motivele, lasă marile probleme intacte. Ne vom îndrepta deci spre înălțimi, cu gândul rezolvării problemei dintre cele două Biserici. Să spunem deci, privind lucrurile din partea Bisericii Române Unite și fără să intrăm în problemele Bisericii Ortodoxe Române, că dacă Dumnezeu a lăsat să vină și peste noi lunga încercare a comunismului, cu toate urmările lui, și dacă Biserica Română Unită a purtat greul luptei, e semn că aceasta a fost hotărârea lui Dumnezeu. Uitându-se la ce eram până în 1948, Dumnezeu ne-a socotit demni să ne îmbunătățească prin persecuție.

Desigur, Biserica Română Unită a avut în istoria ei mari merite. Unirea de la 1700 - care mergând pe linia Conciliului Florentin (1439) voia refacerea legăturii ce exista înainte de despărțirea dintre Răsărit și Apus (1054) - a fost desigur un pas înalt, dar anevoios. După Unire, prin comuniunea noastră cu Marea Biserică a lui Hristos, trecând peste dificultăți, am promovat nu numai viața religioasă, ci și viața națională și culturală. Ca întâi rezultat a eforturilor s-a ajuns la 3/15 Mai 1848, la Blaj, să se declare independența națională a națiunii române, și să se declare și independența

religioasă a „Bisericii Românești“. S-a format apoi și al doilea pas prin unirea politică a românilor transilvăneni de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia cu România Veche. A rămas însă nerealizată, cu această ocazie, unirea religioasă a tuturor românilor cu Roma, și această unire religioasă a rămas și pe mai departe în umbră. Oare Dumnezeu, văzând marea contribuție a Bisericii Române Unite la unirea politică, și văzând lipsa ei de contribuție întreagă la unirea religioasă, nu a socotit Biserica Română Unită vrednică de îmbunătățire?

1. Spre ecumenism practic?

Libertatea românilor, câștigată pe teren politic, va trebui să fie completată cu unirea celor două Biserici românești, a celei Ortodoxe cu cea Unită, așa după cum multe minți deschise, după primul război mondial, o doreau. S-ar cere o unire care să recunoască pe Sfântul Părinte de la Roma de Cap al Creștinătății, purtând titlul de Urmaș al Sfântului Apostol Petru, dar sub forma recunoașterii ritului oriental român atât în Liturghie cât și în disciplina bisericească și în formele de evlavie obișnuite. S-ar cere adică o *unitate în diversitate*. Această recunoaștere e cerută din partea Bisericii Ortodoxe Române, și în fața ei Biserica Română Unită va trebui să se plece. Dragostea față de Hristos ne obligă la acest pas. Trecutul să-l lăsăm în seama istoricilor de mâine, sau mai precis în seama lui Dumnezeu, iar noi să ne aflăm în stare să începem o nouă viață, sub binecuvântarea lui Dumnezeu. La această acceptare în dragoste Roma e mereu pregătită. Depinde deci totul de Biserica Ortodoxă Română.

O acceptare a Unirii cu Roma din partea curentelor culturale ale Bisericii Ortodoxe Române există de mai mult timp. La München ele reprezintă „Comunitatea Ortodoxă Română pentru Promovarea Unității Bisericii“. Ele nu pot decât să sprijine Biserica Ortodoxă Română în mersul spre Unire.

Buna independentă religioasă va fi și spre desprinderea de prea marea influență politică a Statelor din vecinătatea României asupra Bisericii Ortodoxe Române. Ne referim la Moldova (Basarabia) de azi, unde clerul Bisericii Ortodoxe Române depinde încă de Patriarhul din Moscova, adică de guvernul din Moscova, în loc să depindă de Patriarhia din București. Se adeverește aici proverbul, că unde socoți că ai câștigat mai mult, acolo plătești mai mult.

Prin armonia celor două Biserici românești, bazată pe Unire, dispare și problema Bisericilor românești. Căci fiind toți o singură Biserică - Biserica Românească - bunurile sunt ale aceleiași organizații. Rămâne numai problema distribuirii locurilor de activitate.

2. O nouă „Școală“? Amicus Plato, sed magis amica veritas

Așa cum stau acum lucrurile, după demersuri și după insistențe venite din mai multe părți, Biserica Ortodoxă Română, deși a dat semne de bunăvoință, dar numai verbală și cu amânări de timp nestabilite, oare mai rămâne pentru Biserica Română Unită timp de reflecție? Desigur, nu!

Vor fi unii ortodocși între români care susțin că o Unire a Bisericilor va putea avea loc peste vreo 200 de ani. De aceasta ne-a vorbit unul care și-a făcut studiile teologice în Rusia.

Unirea însă, pentru români, trebuie făcută acum. Altfel Biserica Română Unită trebuie să-și continue mai departe drumul ei de Unire din 1700. Deci Biserica Română Unită va cere mai departe Bisericile ei, care au fost luate de Statul român în 1948 și cedate Bisericii Ortodoxe Române, fiindcă aparțin Bisericii Române Unite. Are apoi tot dreptul să ceară aceleași drepturi ca și Biserica Ortodoxă Română, oferind toată cinstea celor ce doresc să urmeze drumul Bisericii Române Unite.

Vor fi desigur unii ortodocși - fie Arhieriei și preoți, fie laici - care sunt într-un gând cu cei din Biserica Română Unită: ei trebuie să fie primiți ca Frații, și cu ei vom

putea discuta probleme ale timpului nostru precum și alte probleme culturale și politice. Dar cum să se poarte Biserica Română Unită cu cei care sunt contrari Romei? O ajungere în situația de a-i lăsa „să se coacă“, e de evitat!

Promovarea unității religioase a românilor, prin acceptarea Sfântului Părinte de Cap al Creștinătății, ar putea fi realizată, în multe locuri, nu numai de Arhieri și preoți, ci și de mireni. În situația actuală a românilor, cu uniți aproape numai în Transilvania și cu ortodocși în Vechiul Regat, partea mirenilor, trimiși în regiuni ortodoxe, ar fi chiar foarte importantă. Ei ar trebui să înființeze așa numite Școli, care să se ocupe de **unitatea** Bisericii. Prin aceasta nu ar fi o revenire la primele veacuri ale creștinismului? Despre Sfântul Benedict - care a trăit în Italia în veacul al V-lea și al VI-lea - se spune că și-a început viața creștină printr-o „Școală“: „Vrem să ridicăm o școală pentru slujirea Domnului“ (*Prolog*, 45-46). Tineretul era astfel chemat la deprinderea vieții religioase printr-o „școală“ condusă de un „Abba“, de un Abate, adică de un Superior. Nu ar fi oare cazul ca mireni uniți, presărați în regiuni ortodoxe, să înființeze „școli“, sau Misiuni, sau Cercuri, unde lumea să învețe și problemele unității religioase? Am avut și înainte așa-zisa „Școală latină“, „Școala transilvăneană“, care se ocupa de originea romană a poporului român, dar fără să atingă problemele unirii religioase. Nu ar putea fi refăcută această „școală“ - desigur cu evitarea exceselor avute în trecut - la care să se adauge, pe lângă problema originii romane, și problema unirii religioase a creștinilor? Cei care ar participa la aceste „școli“ ar trebui să aibă un spirit larg și să îmbrățișeze toate aspectele culturii române. A spune „Duh“ sau „miluiește“ în loc de „Spirit“ și „îndură-te“, trebuie să fie deplin acceptată. (Suntem în Biserică Mare, universală, cea catolică, cea „Una“, unde unitatea nu stă în faptul că suntem „Romani“, ci în mărturisirea că Sfântul Petru a avut de urmași pe Sfântul Părinte de la Roma și în mărturisirea *catolicității* Bisericii, care poate fi exprimată și prin „Sobornicească“, întru cât cuvântul slavul „sobornosti“ e o traducere a grecescului „katholiki“, care a fost acceptat de Biserica romană. Pentru

evitarea neînțelegerilor de la început, nu ar fi oare bine ca aceste „școli“ să fie sub un Abate, sub un Superior, care să-i îndrume? Nu ar fi aceste „școli“ și un element de legătură dintre diferitele ramuri ale Bisericii, împăcând pe unii cu alții și conducându-i la armonie? Nu ar apărea România condusă de Episcopi uniți având parohii în Transilvania și folosind misiuni în regiuni fără Biserici Unite? Problema aceasta desigur e nouă și ar merita să fie gândită și realizată.

Să nu ni se spună că voim prozelitism! Căci noi, prin deschiderea porților noastre față de ortodocși, nu înstrăinăm, ci ridicăm poporul nostru la o viață religioasă mai înaltă, prin recunoașterea unui Cap al Creștinății care, în dragoste, ar trebui să reunească pe toți creștinii. Aici deci nu e o trecere de la un rit la altul, sau de la un popor la altul. Suntem deci în cadrul aceluiași rit român.

Biserica Română Unită a început, în 1700, prin *unitate în diversitate*. Ea și acum, și peste 200 de ani, și chiar peste 2000 de ani, va trăi mereu prin *unitate în diversitate*.